

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра геодезії та картографії

На правах рукопису

УДК 332:64

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДЕЛІМІТАЦІЇ ТА ДЕМАРКАЦІЇ КОРДОНУ УКРАЇНИ

Рівень вищої освіти - другий (магістерський)
Галузь знань 19 – “Архітектура і будівництво”
Спеціальність 193 – “Геодезія та землеустрій”
Освітня програма – “Землеустрій та кадастр”

Випускна кваліфікаційна робота магістра
студента 2 курсу магістратури
Олішкевича Семена Петровича

Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент
Тітова Світлана Вікторівна

Допущено до захисту:

Протокол засідання кафедри №___ від “___” _____ 2023 року

Завідувач кафедри проф. Даценко Л. М.

Київ – 2023

РЕФЕРАТ

Актуальність - Президент Володимир Зеленський підписав закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо внесення до Державного земельного кадастру відомостей про державний кордон України» № 1175-ІХ, який парламент ухвалив 2 лютого 2021 року, - цей документ дозволяє внести до Державного земельного кадастру відомості про державний кордон України на підставі затверджених документів демаркації (редемаркації, делімітації) державного кордону. Також, згідно із законом, з-поміж видів документації із землеустрою виключена документація із землеустрою щодо визначення та встановлення в натурі (на місцевості) державного кордону України.

Мета — окреслити загальний стан проведення делімітації та демаркації державного кордону, визначення основних етапів проведення делімітації та демаркації кордону, визначення основних вихідних матеріалів щодо проведення делімітації та демаркації кордону.

Завдання :

1. Визначити поняття делімітації та демаркації державного кордону
2. Окреслити історичний аспект проведення делімітації та демаркації державного кордону з часів незалежності
3. Окреслити нормативно-правове забезпечення проведення делімітації та демаркації
4. Виділити основні етапи проведення делімітації
5. Виділити основні етапи проведення демаркації
6. Визначити основні картографічні матеріали та підтверджуючі документи, що вводять в силу державні кордони на міжнародному рівні

Об'єкт дослідження : державний кордон України

Предмет дослідження : делімітаційні та демаркаційні процеси державного кордону

Методи дослідження: у визначенні сутності проведення делімітаційних та демаркаційних робіт (метод аналізу); за результатом вирішення спірних

питань щодо затвердження лінії проходження кордону (спостереження, порівняльний аналіз).

У першому розділі йдеться мова про поняття кордону, історичні аспекти формування та встановлення кордонів України : підтвердження існуючих договорів з сусідніми державами Східної Європи (Польщею, Словаччиною, Румунією, Угорщиною) та підписання угод щодо кордону з республіками колишнього СРСР (російською федерацією, Білорусією, Молдовою), дипломатичні процеси та заяви про відсутність будь-яких територіальних претензій та закріплення цих намірів у договорах, до прикладу «Про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною і Словацькою Республікою». Розглянуті спірні ділянки кордону. Розкриті поняття власне кордону (установлена юридично чи фактично умовна лінія і вертикальна поверхня, що проходить цією лінією (суходолом, водою, у повітрі, під землею), що визначає просторові межі території держави, сфери здійснення нею свого суверенітету), розглянуто підходи до його вивчення, етапи встановлення кордону, види, функції та компонентну структуру.

У другому розкривається методика проведення делімітації державного кордону, зокрема що вивчає робоча група при підготовчих роботах, зазначаються особливості проведення кордону по природнім та штучним об'єктам, перераховуються фахівці що можуть входити до складу комісії, зазначаються особливості переговорів та роль картографічних матеріалів у них. Розкривається поняття та мета оптимізації кордону (для збереження функціонування існуючої інфраструктури та створення жителям прикордонних територій умов для них традиційної господарської діяльності, збереження об'єктів культового призначення і тд). Перелічені критерії оцінки оптимізації кордону. Також у цьому розділі зазначені можливі відмінності у картографічних матеріалах (невідповідність топографічних знаків, різні найменування одних і тих же географічних об'єктів. Перераховані вихідні документи (делімітаційні карти, опис державного кордону, договір про кордон).

У третьому розділі йдеться мова про проведення демаркації - позначення проходження державного кордону прикордонними знаками зі складанням демаркаційних документів. Демаркація кордону включає комплекс картографо-геодезичних, проектно-вишукувальних, будівельно-монтажних, гідрографічних, аерофотознімальних, землевпорядних та інших видів робіт. Однак демаркація – це не просто технічний процес позначення делімітаційної лінії кордону на місцевості, вона також включає зовнішньополітичну та міжнародно-правову діяльність державних органів та національних делегацій. Результатом демаркаційних робіт є державний кордон, позначений на місцевості відповідно до договору про державну кордон, та демаркаційні документи, що фіксують проходження державного кордону та підтверджуючі згоду суміжних держав із її проходженням. Основна мета демаркації кордону – забезпечити однозначне розуміння проходження державного кордону на території з використанням прикордонних знаків та безперечне відновлення проходження Національного кордону біля у разі їх втрати.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	8
1.1 Історичні аспекти формування та встановлення кордонів України.....	8
1.2 Поняття державного кордону (делімітація та демаркація кордону).....	16
1.3 Юридична складова поняття державного кордону.....	21
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДЕЛІМІТАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ.....	26
2.1 Підготовчий етап делімітації.....	26
2.2 Організація переговорів на оптимізація кордону.....	31
2.3 Вихідна документація що стосується делімітації державних кордонів.....	36
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДЕМАРКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ.....	43
3.1 Поняття та організація демаркації кордону.....	43

3.2	Вибір моделі позначення державного кордону.....	48
3.3	Винесення лінії державного кордону на місцевість.....	52
3.4	Вихідна документація що стосується демаркації державних кордонів.....	58
	Висновки до розділу 3	63
	Висновки	64
	Список літератури ..	65
	Додатки	69

ВСТУП

Державний кордон є незамінним для кожної держави та чіткість проведення його меж є одним із найголовніших завдань на міжнародній арені, адже він, вказує її суверенітет та недоторканість територіальної цілісності, виділяє сфери інтересів, виконує багато функцій починаючи від фільтрувальної та закінчуючи зіставленням.

У сучасному наявному стані державний кордон досі повністю не демаркований. Це залежить від багатьох причин, починаючи від створення комісії, техніко-методологічного забезпечення проведення демаркації, затримками із узгодженням лінії кордону з іншими державами міжнародними договорами, незацікавленістю країн-сусідів у чіткому відмежуванні ліній інтересів, і загалом політизацією питання. Наразі можна зробити припущення, що існує можливість штучного сповільнення демаркаційних процесів українсько-російського кордону з боку російської федерації для потреб своїх загабницьких цілей. Досі постає питання оголошення координат серединної лінії в Азовському морі, що де факто повинна бути лінією розмежування внутрішніх вод в акваторії. За часи незалежності України були такі спірні території як Керченська протока, морський кордон Азовського моря, острів Зміїний, острів Коса Тузла, питання українсько-молдавського кордону біля гирла р. Прут. Вирішення цих спірних питань дипломатичним шляхом іноді вимагало розсуд третьої сторони, а саме Міжнародного Суду ООН. Після завершення військових дій необхідна посилена увага по відновленню функціонування роботи прикордонної служби на підтримка прикордонних знаків у належному стані. Серед науковців, які досліджували питання проведення делімітації та демаркації Українського кордону та його юридичного регулювання, можна виділити такі прізвища як Сосса Р., Півторак Г. Ф., Романуха О. М. Дмитрук В.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

1.1 Історичні аспекти розвитку делімітації кордонів на теренах України

Чіткість визначеного кордону є одним із найважливіших критеріїв становлення держави на міжнародній арені. Кордон визначає конкретну територію, де держава власноруч розпоряджається власними землями та має суверенне право на самовизначення, облаштування власної економіко-політичної системи. Кордон відображає наявний стан підтримки національної безпеки — а саме: упереджує переміщення злочинних угруповувань, виконує контроль нелегальної міграції, контрабанки та загалом сприяє дотриманню охорони території. Він постає незамінним елементом становлення держави та сприяє формуванню цілісної держави.

Питання його правового оформлення особливо гостро постало із проголошенням незалежності України. На подальший розвиток української державності як такої напряду впливало як і як швидко ці задачі будуть вирішені.

Кожна країна повинна сформувати своє власне правове оформлення державного кордону та сприяти його дотриманню. Якщо кордон функціонує належним чином це є суттєвим важелем на шляху до непорушності та суверенності території держави. Коли кордон затверджений, країни-сусіди беруть на себе зобов'язання не чинити будь-якого спротиву питанням непорушності кордонів інших держав, і сприяти подальшим конструктивним відносинам держав на основі взаєморозуміння, добросусідства і взаємоповаги.

Слід окреслити два основні підходи до формування державного кордону України в 90-х роках. Якщо перший із них полягає у підписанні двосторонніх договорів із колишніми республіками Радянського Союзу (Молдовою, російською федерацією та білоруссю), то другий виражався у юридичному закріпленні існуючих договорів із країнами східної Європи (Угорщиною, Румунією, Польщею та Словаччиною).

Безпосередньо переговорним процесом спільно займалися такі органи як Державна прикордонна служба з боку України та МЗС (Міністерство закордонних справ). Серед найперших країн, з якими вдалося домовитися слід зазначити Угорщину, Польщу та Словаччину. Це можна пояснити наявністю уже існуючого кордону часів Другої світової війни та відсутність будь-яких територіальних претензій.

Згодом у 1992 році з боку української та польської влади було затверджено документ «Про добросусідство, співробітництво та дружні відносини» [1]. Згідно цього документа, країни-сусіди підтверджують відсутність будь-яких загарбницьких намірів та претензій щодо територій і упереджують можливість їх створення у майбутньому. Згодом у Києві сформовано пакет документів, серед яких фігує такий довогір як «Щодо правового режиму українсько-польського державного кордону, взаємодопомогу і співробітництво з прикордонних питань» [2], укладено у 1993 році в січні. Також до цього часу відносяться ціла низка домовленостей що стосуються прийому осіб через спільний кордон та урегулювання пунктів пропуску, приділена увага питанню перетину кордону громадянами, що мешкають на територіях прикордонних населених пунктів.

Після затвердження цієї низки договорів щодо функціонування кордону була проведена перевірка проходження кордону на місцевості протягом 2002 року. Схожа ситуація була і з українсько-словацьким кордоном.

З розпадом Радянського союзу та створенням ряду незалежних держав поняття кордон отримало велике значення. Кордони між республіками розумілися як адміністративні, тому при створенні нових незалежних держав виникало питання їх делімітації та демаркації, адже раніше такі роботи між ними не проводилися. Ураховуючи такі обставини, у 1995 році, 26 травня учасники СНД (Співдружність Незалежних Держав) ухвалили договір про охорону та співробітництво між собою. Визначальним у цього договорі було те, що кордонами називають тільки ті кордони, що є межами державних кордонів СНД із державами, що в Співдружність не входять (кордонами України є тільки

кордони із Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Польщею).

Першим кроком було налагодження дипломатичних зв'язків, згодом спільна домовленість про відсутність будь-яких територіальних претензій щодо своїх сусідів, що виражалось у підписанні договору «Про добросусідство, співробітництво та дружні відносини між Україною і Словацькою Республікою» [3] в червні 1993 року. У другій статті цього договору йшлося про те, що держави будуть всіляко підтримувати на не порушувати суверенітет, визнавати межі створених кордонів та їх непорушність. Згодом у жовтні, на підставі цього договору було сформовано комісію із обох держав, і у Братиславі в жовтні 1993 року були підписані низки договорів між Україною та Словаччиною, а саме : «Щодо режим українсько-словацького державного кордону, взаємодопомогу та співробітництво з прикордонних питань», Про спільний державний кордон» [4] .

На основі цього було відразу сформовано спільну комісію, і за результатами її роботи 14 жовтня 1993 р. у Братиславі підписуються договори між Україною і Словацькою Республікою «Про спільний державний кордон» та «Про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань» [5]. Після їх ратифікації 15 липня 1993 р. правова база функціонування українсько-словацького кордону доповнюється домовленістю «Про передачу та прийом осіб через спільний державний кордон». Лише після цього розпочинається перевірка лінії його проходження.

Наступною державою, із якою Україна уклала договір, була Угорщина. Вже у 1992 р. між ними підписується угода «Про добросусідство, партнерство і співробітництво» [6], в якій підкреслювалась територіальна цілісність країн та непорушність кордонів. Під час візиту до Угорщини П. Фокіна, в травні 1992 р., її було доповнено домовленостями: «Про спрощений порядок перетинання державного кордону громадянами, що проживають у прикордонних областях», «Про пункти пропуску через державний кордон», «Про передачу і прийом осіб через спільний державний кордон» [7].

Останню ж крапку у цьому питанні поставили 19 травня 1995 р. у м. Києві договором між Україною і Угорською республікою «Про режим українсько-угорського кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань» [8]. Після відбулася перевірка проходження лінії кордону на місцевості, що завершилась у 2003 р. .

Проте не зі всіма західними сусідами проведення делімітації було без труднощів. Як приклад, досить напруженою була ситуація із облаштуванням українсько-румунського кордону. Слід зазначити, що Румунія не визнавала раніше підписаний договір «Про режим радянсько-румунського кордону» 1961 року та мала претензії щодо укладеного пакту Молотова – Ріббентропа. Як наслідок, українська влада, а саме Верховна Рада УРСР засудила румунський позов, так як у подальшому це могло призвести до можливих територіальних претензій. У відновідь українська влада засудила звернення Румунії. Відтоді почався пошук дипломатичних узгоджень даного питання. У серпні 1992 року був надіслана пропозиція українського-румунського договору «Про правовий режим українсько-румунського державного кордону, взаємодопомогу та співробітництво з прикордонних питань» [9]. Але з боку Румунії не було відповіді. Трохи згодом було ратифіковано такі документи як «Про спрощений порядок перетину спільного державного кордону громадянами, що проживають у прикордонних районах і повітах» [10] та «Про передачу і прийом осіб, які незаконно перетнули державний кордон». У 1995 році в березні в Ізмаїлі були підписані дані угоди урядом України та Румунії. Пізніше у травні того ж року була проведена зустріч кспектії обох країн щодо обговорення перспективного договору делімітації кордону в Бухаресті. У ній обговорювалися основні положення та принципи, уточнювалися етапи проведення та підготовка груп з боку обох країн. У 1996 році під час візиту представника Міністерства закондонних справ Румунії в Києві, яких повідомив про готовність угоди було зазначено що основною проблемою його укладання є бажання з боку Румунії засудження Україною пакту Молотова-Ріббентропа. Проте з боку України такі дії не були прийняті. Як наслідок, головним елементом суперечок став о.

Зміїний на шельфі Чорного моря. Питання його стратегічної важливості не мало сумнівів — адже там знаходилося понад 30 родовищ багатих на газ та нафту. Як наслідок, переговорний процес визначення економічних зон впливу та розмежування континентального шельфу тривав із 1997 року. Було сформовано угоду, щодо якої Україна публічно заявила що не буде розміщувати воєнне озброєння на території острова Зміїний. Це було змотивовано тим, що Румунія прагнула вступити в НАТО, а для цього було необхідна була відсутність будь-яких територіальних претензій. Питання ж економічного розмежування не зачіпалося. Відтоді, у 2003 було підписано угоду «Про режим українсько румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань», який у квітні 2004 року був затверджений владою Румунії, а у травні цього ж року в Україні. Потім у 2004 році з боку Румунії було подано до Міжнародного суду в Гаазі заяву щодо розмежування спеціальної економічної зони Румунії та України в чорному морі та делімітації континентального шельфу. Це було пов'язано із вступом Румунії до НАТО. Згідно позивачів румунської сторони, о. Зміїний не являється островом як таким, а лише скелею, і відповідно не враховується при проведенні делімітації. Після цього з боку України було винесено контрмеморандум згідно рішення ООН у 2006 року у травні. Згодом у 2008 році було проведені публічні слухання щодо розмежування виключних економічних зон та шельфу Румунії та України. У лютому 2009 році суд зазначив наступне: від точки 1, яка була визначена та погоджена з обох сторін у договорі про державний кордон 2003 року, лінія морського кордону, що розмежовує виключну економічну зону та континентальний шельф, проходить на відстані в 12 морських миль від острова Зміїний до точки 2, де розмежування проходить перехресно із рівновіддаленою лінією від Румунії та України, і продовжується в точках 3, 4 та 5. Як висновок, суд постановив що обидві країни повернулися в початкове положення, острів Зміїний був визнаний островом проте це не надало права Україні розширити свою виключну економічну зону.

Ситуація розмежування державних кордонів із колишніми республіками радянського союзу була дещо іншою. Відсутність пропускних постів та облаштованого кордону було зумовлено перебуванням їх у складі єдиної држави. Відповідно необхідно було провести фундаментальні роботи, що вимагали багато фінансових витрат та часу.

Процес проведення делімітації державного кордону із Молдовою був сповнений багатьох труднощів. Початок налагодження дипломатичних зв'язків датуються 1992-1994 роками. Фактично ж тільки у 1994 році був започаткований поштовх до проведення делімітаційних робіт, що повз'язано із військовими діями на Придністров'ї. Враховуючи такої розвиток подій, у 1992 році був виданий указ «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова» [11] тодішнім президентом України Л. Кравчуком. У ньому зазначалося, що необхідно створити зону особливого режиму протяжністю 50 кілометрів біля Придністров'я. Згодом у 1994 році в липні була підписано угоду «Про співробітництво з прикордонних питань» [12]. Потім відбувся візит української делегації із очолюючим її Г. Удовенко в 1994 році, за час її проведення було підписано такий договір як «Про дружбу, добросусідство і співробітництво» [13]. У ній зазначалося про відсутність будь-яких територіальних претензій з обох боків. Також було розпочато роботу із створенням спільної делегації щод опровднення делімітаційних робіт українсько-молдовського кордону. Основною проблемою постало окреслення проходження кордону поблизу р. Прут. Українська сторона наполягала, що кордон слід ратифікувати зі договором станом на 1940 рік, проте Молдова мала іншу позицію щодо цього. Зацікавленість у тому щоб винести кордон за межі річки Дунай була зумовлена тим, що це надавало би можливість Молдові виходу до Чорного моря. Як вихід було запропоновано обмін. Молдова отримувала частину територій у Бессарабії, а за це віддала би частину автодороги Одеса – Ізмаїл, що і стало поштовхом для продовження роботи. Прикінцеві положення були вирішені із візитом президента Молдови до Києва, від час якого було підписано договір «Про державний кордон Молдови і України». Згідно цього

договору, загальний стан українсько-молдовського кордону не змінювався, проте український кордон дещо поширювався (територія 80га) поблизу с. Бессарабська а молдовський кордон отримав точку виходу до р. Дунай, а також розглядалася передача України частини автодороги Одеса-Ізмаїл (7.7 км). Затвердження даного договору було проведено у 2000 році.

По-іншому ситуація складалася із українсько-білоруським кордоном. Початок делімітації був затверджений у 1992 із підписанням прем'єр-міністром України Л. Кучмою угоди «Про співробітництво з прикордонних і митних питань, а також безвізового перетинання кордону» [14]. Згодом було створено спільну комісію щодо делімітації з боку обох держав. Із візитом тоді вже президента України Л. Кучми до Білорусі у 1995 році було укладено договір «Про дружбу, добросусідство і співробітництво» [15], де зазначалося про відсутність територіальних претензій та непорушність кордонів обох держав. У цьому ж році було затверджено угоду «Про організацію спільного контролю у пунктах пропуску на українсько-білоруському кордоні», а у 1997 році підписано угоду «Про державний кордон». Даний договір хоч і був затверджений, проте з боку Білорусі до цього часу досі не ратифікований, що унеможлиблює завершення делімітації.

Досить непродуктивним постає процес делімітації українсько-російського кордону. Початок даної роботи датується ще листопадом 1990 роком, а саме угодою про співробітництво між РСФСР та УРСР. Тоді це розглядалося як взаємна повага до територіальної цілісності. Згодом у 1991 році був прийнятий закон про правонаступництво України, де зазначалося, що кордон СРСР, що відмужовує інші країни від України та кордон між Українською радянською республікою, Молдавською, білоруською та російською федерацією на 1990р. І є державним кордоном України. У 1991 році була проведена зустріч делегацій України та РРСФС де підтверджувалась територіальна цілісність та підкреслювалося право на незалежність. Після цього важливих заходів не було вжито. Досить проблемним поставало мовчання російського уряду після аж трьох позовів з боку української влади в 1992 році щодо проведення делімітації

українсько-російського кордону, із зазначеними проектами та пропозиціями. Проте відповіді не було. У квітні 1994 року бів підписаний «Меморандум про співробітництво в охороні кордонів України, Білорусії і Росії» [16]. Кримське питання було однією із основних причин зволікання з боку російської влади. У серпні 1996 року в рамках українсько-російської комісії було проведено спільне засідання з прикордонних питань у Москві. Під час проведення даного засідання було обговорено процес спрощеного перетину кордонів, їх відкритості, розглянуто поточне виконання домовленостей та угод із митних питань, формування спільної українсько-російської комісії щодо делімітації кордону, перше засідання якої було проведено в Чернігові 5 вересня 1996 року. На ньому планувалося розробити матеріали стосовно делімітації українсько-російського кордону. Під час проведення було погоджено перелік договірно-правових документів щодо проведення делімітації, роком пізніше планувалося провести чергове засідання (воно відбулося у Донецьку в 1997 році).

Тоді працювала робоча група над задачею нанесення державного кордону між Україною та російською федерацією на топографічну карту. Згодом підписано договір «Про дружбу та співробітництво», у якому зазначалося відсутність розпочатих робіт щодо делімітації. Проте уже у наприкінці 90-х років процес вирішення питання розмежування кордону був майже завершений. У 2003 році було підписано «Договір між Україною та російською федерацією про українсько-російський державний кордон» [17].

Досить складним постало питання визначення морських кордонів та статусу Керченської протоки. Як відомо, Азовське море не ділилося за часів існування радянського союзу. Питання щодо нього вирішувались згідно Конвенції ООН 1982 року з морського права та правовим режимом СРСР. Із розпадом радянського союзу виникає потреба перегляду його (Азовського моря) наявного правового оформлення. Україна та росія визнала право кожної з них на частку Керченської протоки та Азовського моря як внутрішнього моря для кожної з них у зв'язку з тим, що Азовське море почало розглядатися як міжнародне. Під час проведення переговорів було українська сторона

наполягала на тому, щоб поділити Азовське море цілком, коли російська сторона наполягала на проведенні межі тільки по дну та створенні районів із зазначенням суверенних або ж особливих прав із надкористування. Найбільшим питанням залишався розподіл Керченської протоки. Не маючи альтернативи, Президент України у 2000 році підписав в односторонньому порядку указ щодо поділу Азовського моря. Загострення питання було у 2003 році, коли постала необхідність визначення приналежності острова Тузла. Його стратегічна важливість заключала в тому, що його наявність буквально формувала кордон що буде проходити. Початок будівництва дамби з боку росії потребував негайного дипломатичного вирішення, що мало наслідок у підписанні 24 грудня 2003 року договору «Про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки» [18]. У ньому зазначалося, що внутрішні води Азовського моря та Керченської протоки визнаються одночасно російськими та українськими, і їх використання регламентується за згодою обох сторін.

Отже, процес делімітації українського кордону можна охарактеризувати як довготривалий та складний. Режим функціонування сухопутної ділянки загалом вирішено підписанням угоди зі всіма сусідами. Проте морські кордони ще досі залишаються невирішеними. Прагнення вступу до НАТО зумовило відносно швидке підписання угод щодо територіальних питань із такими країнами як Словаччина, Угорщина та Польща, і у виході на 1995 рік було підписано всі необхідні документи. Із республіками колишнього СРСР ситуація була дещо складнішою. Найшвидше було досягнуто угоди із Білоруссю, проте вона була не ратифікована у зв'язку із боргом України. Щодо інших держав, з ними були різноманітні територіальні суперечки, а саме: з урядом Молдови було досягнуто обміну територіями, з Румунією справа дійшла до суду ООН, а з російською стороною було укладено домовленість про тимчасове спільне використання Керченської протоки та Азовського моря. Остаточне розмежування території Азовського моря залишається одним із найважливіших питань делімітації державного кордону України.

1.2 Поняття державного кордону (делімітація та демаркація кордону)

Згідно ст. 1 Закону України Про державний кордон України :
«...Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору...» [19].

Як правило, виділяють два основні підходи щодо вивчення поняття кордону, а саме новітні та традиційні. Історико-картографічний метод є найбільш уживаним серед традиційних.

Існує правило, що при вивченні державного кордону слід історико-картографічним методом слід дотримуватись наступних принципів, а саме:

- історизму (ділянка кордону більше впливає на відносини держав оточуючі території чим раніше вона сформована)
- досяжності "природних" кордонів
- відновідності кордону із природними межами, зонами економічних інтересів та етнокультурним розмежуванням
- зв'язку між функціями кордону, зовнішньополітичним напрямом держави та її устроєм
- зв'язку між функціями кордону, його режиму та розташування із розбіжністю військової та політичної потужності сили держав [20]

Дуже важливим є саме незацікавленість дослідника у відстоюванні будь-яких національних інтересів. До дослідників теоретичного підходу слід віднести таких науковців як О.Шабля, В.Кубійовича, М.Дністрянського. Більша частина досліджень націлена на обґрунтування існування окремих ділянок кордону та етапи їх формування. Серед традиційних підходів слід означити також класифікаційний підхід (А.Колосов, М.Фуше).

Загальноприйнятими етапами щодо встановлення меж кордону виділяють наступні:

- Алокація — розглядається як попередня низка договорів та домовленостей щодо лінії розмежування

- Делімітація — розуміється як розначення напрямку проходження державного кордону а також проходження лінії кордону

- Демаркація — визначення лінії проходження кордону на місцевості за допомогою розташування низки прикордонних знаків [21]

Також, за необхідності уточнення проходження ліні державного кордону можливі проведення редемаркація або ределімітація. [22]

Класифікація щодо морфології наступна : виділяють астрономічні кордони, геометричні та з різним ступенем звивистості. Розподіл по характерним природнім ознакам: рівнинні, орографічні, озерні, річкові (загальний річковий кордон України 1414,7 км), морські, міжсекторні антарктичні (наразі не визнаються на світовому співтоваристві). Кожен тип кордонів має свої особливості встановлення по озерах, річках та морях [23].

За послідовністю виникнення та історичними умовами виділяють : інтеграційні кордони, кордони після анексії, інтеграційні, диференційні, компенсаційні, спірні та кордони які нав'язано в односторонньому порядку

Розподіл кордонів за тривалістю існування, походженням та історією: реліктові, накладені, антецедентні (встановлені перед остаточним заселенням і розвитком регіонів що їх оточують), субсекветні (встановлені уже після заселення).

Також принагідно зазначити класифікації кордонів за співвідношенням функцій (стійкі — ті що значною мірою не змінюються на протязі століть та динамічні — які часто змінювалися протягом історії, до прикладу кордони Україна-Польща, Франція-Німеччина).

Складність визначення типу кордону також виражається у можливій різній його класифікації на різних історичних етапах. Досить важливими також постають передумови виникнення кордонів. Слід також підкреслити значущість класифікації кордонів, в яких зміст та функції не виокремлюються від їх морфології.

Переходячи до функцій кордону слід перелічити наступні : регулююча, бар'єрна, контактна, фільтруюча, віддзеркалююча, порівняльна, розмежувальна.

Функції кордону залежать від багатьох чинників, зокрема В. Колосов серед географічних факторів виділяє взаємодоповнюваність господарств та інфраструктуру, економіко- географічні особливості положення, загальний рівень економічного розвитку та склад населення.

Характерним швидше для політології (Г. Старр, Дж. Герц.) є географо-політологічний традиційний підхід що розглядає кордон більше як об'єкт міжнародних правовідносин та маятник стабільності політичної ситуації. Загальними зусиллями спеціалістів з міжнародних відносин, географів та політологів було винесено наступні закономірності:

- Спостерігається втричі більший ризик участі у збройному конфлікті в тих країнах, у якої є воюючий сусід
- Чим більшою є територія держави та чисельність її населення, тим частіше її кордони змінюються
- Держава частіше приймає участь в військових конфліктах, якщо вона має багато сусідів.

Переходячи до компонентної структури державного кордону, що розуміється як сукупність елементів та склад видів діяльності що стосуються державного кордону, слід виділити наступні складові:

1. правоохоронна
2. фіскальна
3. кадрова
4. контрольно-пропускна
5. регулююча
6. розвідувальна та контррозвідувальна
7. логістична
8. оперативно-розшукова
9. санітарно-карантинна

10. природоохоронна і тд.

Також виділяють функціональну структуру державного кордону, що виділяє основні (бар'єрна, контактна, фільтрувальна), другорядні (регулювання, зіставлення, відокремлення) та специфічні (економічна, політична, соціальна психологічна, культурна) функції. Також виділяють організаційно-управлінську структуру, як доповнення до двох вже згаданих. Вона акцентує увагу на оптимізації державних інститутів, що у свою чергу реалізують проекти прийняття рішень від яких залежать подальші перспективи існування державного кордону.

Існує поняття розгляду державного кордону як єдиної системи, а саме інтегративний або новий світосистемний підхід. Він базується на досягненнях біхевіористичного та гуманістичного підходів політичної географії та традиційного для суспільної. Цей підхід розглядає політичні, адміністративні, державні, теополітичні, етнокультурні та інші кордони та межі як одне ціле.

Основним питанням, яким задається цей комплексний підхід є визначення причин коли в одних випадках зміна кордону призводить до військових конфліктів а в інших приймається без таких заходів.

Серед основних принципів даного підходу слід виділити наступні:

- не слід розглядати кордон без урахування проблематики регіональної самосвідомості, адже це у подальшому може призвести до різноманітних політичних конфліктів

- не слід розглядати державний кордон лише зі сторони однієї держави

Як правило кордони розглядають відразу на трьох рівнях, а саме на рівні глобальному, державному та локальному. Як приклад можна привести український кордон, адже державний кордон може перетинатися не тільки окремими державами, а й макрорегіонами, або ж цивілізаціями. У співвідношенні із геополітичними, етнокультурними та релігійними розмежуваннями дослідження кордону приділялося увазі у таких львівських авторів як О.Шаблій та М.Дністрянський.

1.2 Юридична складова поняття державного кордону

Переходячи до питання різноманітних класифікацій типів міжнародних кордонів, принагідно зазначити найбільш типовий поділ на кордони відкритого типу та врегульовані. Якщо регульовані кордони виступають своєрідним індикатором різного рівня контролю за переміщенням осіб, різноманітних торгівельних транзакцій як між юрисдикціями так і між націями, то відкритий кордон повністю анулює затримуючий фактор і всіляко сприяє вільному потоку руху громадян між юрисдикціями та країнами. Іншими словами, відкриті кордони — це повна відсутність контролю, і усвою чергу, підвищений ризик для прикордонних служб, а регульовані кордони мають набір інструкцій щодо правил переміщень громадян, їх майна, грошей, транспорту, товару, рослин і диких тварин, заборона на різноманітні активні хімічні речовини, зброю і тд.

Наразі зараз найбільш уживаною є класифікація державних кордонів в залежності від їх місцезнаходження, а саме : сухопутні, повітряні та водні кордони.

Якщо виникає питання безпосередньо щодо функції державного кордону, то вона досить розгалужена, і легше її сформулювати за допомогою трьох груп : бар'єрної, фільтрувальної та контактної. Бар'єрна функція виражається у розподілі країн, відгалуженням територій однієї держави від іншої. Проте слід розуміти що такий розподіл може дійти до абсолютного рівня. Фільтрувальна функція розглядається як дозвіл переходу від однієї держави до іншої всього корисного та конструктивного і водночас затримку всього шкідливого та небезпечного. Контактні зони, у свою чергу, мають за мету перспективи поглиблення взаємовідносин двох різних держав шляхом створення на їх межі так званих контактних зон — відкритих економічних зон або спільних природних заповідників.

Розглянуті складники змісту терміну «кордон» відображають його філософське, географічне, історичне, політичне, юридичне, міжнародне, культурологічне і, що не менш важливо, ціннісне (аксіологічне) розуміння. Такі трактування звертають увагу на позачасові характеристики, мають менший

динамізм, але більшу стійкість.

Прийнято вважати, що офіційне (нормативно-правове) визначення містить ст. 1 Закону «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року, в якому «Державний кордон України є лінією та вертикальною поверхнею, що проходить цією лінією, які визначають межі території України – суходолу, води, надр, повітряного простору».

У наукових джерелах існують інші визначення поняття «державний кордон». Результати їх аналізу свідчать, що вони загалом лише доповнюють наведене в Законі України «Про державний кордон України» і дають змогу виділити такі його характерні ознаки: являє собою штучну лінію і вертикальну поверхню, що проходить цією лінією; проходить суходолом, водою, у повітрі та під землею (у надрах); установлений юридично (договорами) чи фактично (історично); визначає межі території держави, відмежовуючи її від територій інших держав, а також територій із міжнародним і змішаним правовим режимом; визначає просторові межі територіального верховенства держави .

Виходячи з наведених ознак, державний кордон можна визначити як установлену юридично чи фактично умовну лінію і вертикальну поверхню, що проходить цією лінією (суходолом, водою, у повітрі, під землею), що визначають просторові межі території держави, сфери здійснення нею свого суверенітету. Важливе місце у прикордонних відносинах посідають процедури узгодження проходження лінії кордону із сусідніми державами географічно на картах (делімітація кордону) та прямо на прикордонній місцевості маркувальними знаками (демаркація кордону). Державний кордон України із державами-членами ЄС делімітовано та демарковано. Наразі тривають демаркаційні роботи на українсько-білоруській ділянці державного кордону, а також триває заключний етап демаркації українсько-молдовської ділянки державного кордону. Внаслідок анексії території Криму та агресії РФ на Донбасі процес демаркації українсько-російської ділянки державного кордону було зупинено, морську ділянку державного кордону з Росією,

включаючи межі виключної (морської) економічної зони, не визначено. Україна докладатиме усіх зусиль для повернення захоплених територій під юрисдикцію держави із подальшим завершенням процесу договірно-правового оформлення державного кордону.

Принагідно зазначити поняття лінії розмежувань, або ж тимчасових кордонів що розглядаються як вимушений захід для окреслення територій що перебувають під тимчасовою окупацією або анексовані, що стосуються територій саме постраждалих від воєнних дій. Такі території потребують особливої уваги прикордонної служби та слідкують за переміщенням людей та їх майна, транспорту тощо. Також виокремлюють межі адміністративно-територіальних одиниць (областей, штатів, земель кантонів і тд.)

Унаслідок військової агресії РФ стосовно України остання втратила контроль над територією АРК і частиною території адміністративно-територіальних одиниць Донецької та Луганської областей. У квітні 2014 року ВР України вони були законодавчо визнані «тимчасово окупованими територіями» з особливим правовим статусом. «Тимчасово окуповані території України» – це територія України, яка контролюється РФ унаслідок анексії Криму, а також керованими Росією незаконними збройними формуваннями Донецької і Луганської «народних республік», визнаних терористичними організаціями. Правовий режим тимчасово окупованої території був юридично визначений у нормах Закону «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» із наступним урегулюванням в Законі «Про суверенітет України над Донбасом» . Надалі Указом Президента України були точно визначені географічні координати лінії розмежування на Донбасі та перелік тимчасово окупа- них територій Донбасу. Отже, з'явився новий термін, що визначає лінію, де закінчується формальна юрисдикція держави та відбувається державний контроль. Під час російсько-української війни, що почалася 24 лютого 2022 року російська влада почала повномасштабні загарбницькі наміри, зокрема на Донецьку, Луганську, Херсонську та Запорізьку області України.

Стосовно змісту правового статусу державного кордону України можна зробити висновок, що він є сукупністю відносин у межах комплексного правового інституту, норми якого регламентують питання встановлення, функціонування, захисту охорони державного кордону.

Серед нормативних актів, що регулюють питання державного кордону слід перелічити наступні:

Закон України "Про державний кордон України"

Закон України "Про виключну (морську) економічну зону України" [24]

Закон України "Про оборону України" [25]

Закон України "Про Державну прикордонну службу України" [26]

Закон України "Про прикордонний контроль" [27]

Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" [28]

Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" [29]

Закон України "Про національну безпеку України" [30]

Митний Кодекс

Земельний Кодекс

Кодекс адміністративного судочинства України

Постанова Кабміну "Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України"

Постанова Кабміну "Про припинення дії Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво і взаємодію у сфері розбудови пунктів пропуску через українсько-російський державний кордон "

Постанова Кабміну "Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні"

Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Порядку ведення переліку пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон України, місць доставки, місць митного оформлення товарів на митній

території України для проведення уповноваженими органами заходів офіційного контролю та форми переліку пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон України, місць доставки, місць митного оформлення товарів на митній території України"

Рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про деякі питання щодо перетину державного кордону України в умовах воєнного стану

Висновки до першого розділу

1. Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору

2. Найбільш поширеним методом щодо вивчення кордонів є історико-картографічний підхід

3. Виділяють 3 етапи встановлення лінії державного кордону : алокація, делімітація та демаркація (можлива додатково редемаркація)

4. Найбільш уживаною є класифікація державних кордонів в залежності від їх місцезнаходження, а саме : сухопутні, повітряні та водні кордони

5. Функції кордону виражаються у трьох групах : бар'єрна, фільтрувальна та контактна

6. Лінії розмежувать або тимчасові кордони розглядаються як вимушений захід для окреслення територій що перебувають під тимчасовою окупацією або анексовані

7. Процес делімітації сучасного кордону України виявився складним та довготривалим

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДЕЛІМІТАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

2.1 Поняття делімітації та підготовчі роботи щодо неї

Делімітація це - визначення загального положення і напрямів державного кордону між суміжними державами шляхом переговорів. Ухвали про делімітацію зазвичай є складовою частиною мирних договорів або спеціальних угод про встановлення або зміну державних кордонів [31].

Під час підготовчих робіт робоча група вивчає: - Правову базу, що стосується кордону; – міжнародну практику делімітації кордонів; – карти різного призначення, на яких нанесено адміністративну межа суб'єкта чи лінія землекористування; - Історичну спадщину; – можливі версії розмежування територій; – інші матеріали, що позначають спектр проблем у прикордонних районах; – ступінь впливу нового державного кордону на економіку країни та життєздатність об'єктів інженерної інфраструктури та прикордонного населення; – статистичну, кадастрову інформацію, реєстр адрес, відомості про громадянство, права на нерухомість, адреси проживання прикордонного населення, віросповіданні, місцях традиційного землекористування та літніх пасовищ, про забезпечення енергоносіями, водопостачанням та каналізацією, поштовими та іншими послугами, про місця культових будівель та поховань; – іншу інформацію про прикордонне населення та об'єкти, необхідну задля забезпечення нормальних життєвих умов. На основі аналізу картографічної, кадастрової, статистичної та іншої інформації, необхідної для обґрунтування функціонування життєво важливих об'єктів та нормальних життєвих умов прикордонного населення, робоча група або комісія подає звіт про стан ситуації, що стосується існуючого кордону, та пропозиції щодо встановлення кордонів у майбутньому для політичного апробування та затвердження переговорної позиції. Переговорна позиція ґрунтується на двох принципах: 1. Від загального до часткового. Наочно перефразований принцип – спочатку будинок, а меблі потім. 2. Від максимуму до оптимуму. Переговори починаються з максимальної позиції, яка знижується до оптимальної, поки не стає прийнятною для всіх

сторін.

Розрізняються такі види природних кордонів: - Гірський (або лінія вододілу); - річковий (або лінія водотоків) ; - Озерний; - Морський; - контурний (лінія, що йде по контуру таких природних об'єктів, як пустеля, ліс, болото та ін. . Гірським кордоном є лінія вододілу, що з'єднує вершини гір. Вона є найбільш стабільною, але її демаркація та охорона ускладнена. на рельєфній карті Середньої Азії наочно можна переконатися у різниці між адміністративними лініями колишніх республік та державної кордоном між СРСР та Китаєм. Типовим прикладом застосування методу делімітації по лінії вододілу є межа між Норвегією та суміжними державами.

Річкові кордони здебільшого проходять посередині річки , а якщо річка судноплавна – посередині головного фарватеру чи тальвегу. При наявності островів визначається їх належність, і лінія проводиться між островом однієї сторони та берегом іншої сторони. При відсутності безперечних доказів власності островів, робота з визначення походження може бути перенесено на демаркаційний етап. Найскладнішим завданням є визначення основного русла, особливо у дельті річок, через складність робіт та інтенсивну динаміку положення берегової лінії. Часто вирішення цього завдання також переносять на етап демаркації кордону.

Відомі випадки, коли кордон проходить берегом річки чи водойми. Такий спосіб відповідає міжнародної практиці, так як зачіпає природне та невід'ємне право людини користуватися природними ресурсами. Озерні кордони проектуються по озерах, штучних та натуральних водойм. Положення кордону ними визначається договором. Методи делімітації водної поверхні залежать від положення кордону біля берегів, Зміни берегової лінії і батиметричної карти озера, тобто. від глибин озера. На практиці використовуються різні методи: - По прямій лінії, що з'єднує берегові точки кордону; - Дзеркальна поверхня озера ділиться навпіл; – по лінії, що рівно відстає від протилежних берегів . Цей метод застосовний для озер і водойм витягнутої форми;

- по ізобаті певної величини; – по лінії, що ділить поверхню озера на

домовлені сторонами пропорції поверхні. Для обчислення пропорцій можуть бути використані різні критерії: освоєність озера, внесок країн у збереження рибних запасів та довкілля, вплив ресурсів озера на економіку та спосіб життя місцевого населення. Найбільш поширений спосіб – співвідношення довжин берегової лінії суміжних держав. Нижче наведені формули для розрахунку поділу дзеркальної поверхні озера пропорційно до довжини берегової лінії: $L_1 + L_2 = L$, де L_1 - Довжина берегової лінії однієї сторони; L_2 - Довжина берегової лінії другої сторони; L – периметр берегової лінії водойми. $S_1 = \frac{L_1}{L} \times S$; $S_2 = \frac{L_2}{L} \times S$ де S - загальна площа водойми; S_1 і S_2 – площі частин водоймища, обчислені пропорційно до довжини берега. Контроль - $S_1 + S_2 = S$ Обчисливши величину площі, експерти сторін виробляють моделювання точок зламу, які забезпечили б найбільш оптимальний поділ водойми.

Морський кордон територіального моря є невід'ємною складовою частиною державного кордону. Методи розмежування морських просторів територіального моря та визначення внутрішніх вод морів розглядаються у Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права.

Більшість кордонів у світі є сухопутними. Співвідношення сухопутних та морських кордонів залежить від географічного положення держави. Наприклад, у Литві довжина сухопутних кордонів становить менше 50%. На положення проекрованої лінії державного кордону помітно впливає існуючий адміністративний кордон, проходження якого в багатьох випадках не відповідає вимогам до державного кордону. Потрібно також враховувати, що ситуація навколо адміністративної лінії плином часу змінюється внаслідок впливу природи та діяльності людини. У зв'язку з цими та іншими значимими обставинами, становище проектованого державного кордону бажано поєднати з контурними межами штучних чи природних об'єктів, таких як пустеля, ліс, болото та ін. У зв'язку з цим численні дискусії виникають щодо окремих термінів. Наприклад, – «контур лісу». Представники різних професій надають цьому терміну різні визначення. Наприклад, картографи на аерознімку визначають контур лісу по кроні. дерев, лісники - по периметру стовбурів дерев,

а землевпорядники - по юридично виділеній ділянці під ліс, хоча ліси на частині цієї ділянки може не бути. Цей приклад демонструє проблему існування різних визначень навіть для усталених термінів. Не менш складно визначити контур болота, заболоченого озера чи берега річки. Надійшим географічним джерелом є ортофотографічна зйомка, а на кадастровій карті за основу береться юридичний план географічною прив'язкою. Ці карти доповнюють одна одну, і їх необхідно розглядати у комплексі, як єдиний матеріал. Бувають випадки, коли контури одного і того ж об'єкта на картографічних матеріалах сторін не збігаються. Для з'ясування причин розбіжностей необхідно зробити ретельне звіряння. При визначенні берегової лінії гідрографічних об'єктів обов'язково потрібно враховувати рівень урізу водної поверхні.

Розрізняються такі типи штучних об'єктів, що перетинаються державним кордоном або що йдуть уздовж неї: – автомобільні та залізничні; – мости та інші конструкції; - лінії електропередач; - трубопроводи; – об'єкти меліорації та іригації; - Греблі. На підготовчому етапі переговорів необхідно провести інвентаризацію всіх об'єктів, що перетинаються кордоном, визначити їх належність та значимість як для свого, але й сусідньої держави загалом, а також для прикордонного населення зокрема. Автомобільні та залізничні є життєво важливими артеріями держави, що переносять товари, вантажі та пасажирів. Якщо подивитися на карту, то можна побачити об'єкти комунікацій, що йдуть вздовж адміністративної лінії, що часто її перетинають, а на окремих ділянках що йдуть нею. Найпростіше завдання – коли дорога перетинає кордон та віддаляється від неї. В інших випадках проблема вирішується так: щоб не залишити населені пункти в ізолюваному положенні, потрібно визначитися, яка дорога важливіша за ту чи іншу державу, щоб у процесі переговорів можна було планувати обмін ділянками доріг. Ділянки доріг, якими проходить адміністративна лінія, потрібно передавати тій чи іншій стороні з урахуванням того, за чий кошти дорога будувалася і якій державі вона важливіша, а далі – вже питання переговорів. Якщо кордон провести дорогою, то дорогу доведеться

закрити через відсутність можливості контролю переміщення товарів та людей.

При передачі ділянки дороги одній стороні, лінію державного кордону додатково зміщують на ширину смуги відчуження дороги, а також додають ширину прикордонної смуги, що має бути відображено в Описі кордону. Усі передані ділянки підлягають обліку. За наявності мостів та інших конструкцій кордон поєднують з їх серединою чи технологічною віссю незалежно від власності об'єкта та положення кордону на водній поверхні. Лінії електропередач та трубопроводи лінія кордону перетинає вертикальною площиною, які обслуговування чи ремонт регламентуються окремими угодами.

Для об'єктів меліорації та іригації, які проходять адміністративну межу, пріоритетними є питання власності. За наявності документів, що підтверджують власність об'єкта, він передається стороні власника зі смугою відчуження, необхідною для його обслуговування. За відсутності таких документів або у разі будівництва об'єкт за кошти обох сторін лінія кордону проектується посередині. За наявності гребель на прикордонних річках актуальне те саме питання власності. Незалежно від форми власності, кордон на греблі бажано проектувати посередині основної горловини, положення якою зазвичай збігається з найглибшим місцем запруженої річки. Зазвичай одна із сторін пред'являє претензію щодо того, що частина її території затоплено. Потім починається дискусія про те, як правильно поділити водосховище.

Існують два основні методи: 1. Провести пряму лінію від точки у середині річки, де починається зона затоплення або посередині річки до середини основної горловини. Цей метод застосовується, коли водоймище має правильну форму, обидва береги річки мають схожий характер та ступінь ухилу, а лінія розмежування ділить його приблизно навпіл. 2. Більш справедливий метод - використання максимальної величині ізобати, яка, як правило, збігається з серединою затопленої річки. Ця ізобата, як і в першому випадку, з'єднує точку середини річки з горловини греблі.

2.2 Організація переговорів та оптимізація кордону

Після затвердження переговорної позиції уряд країни створює делегацію для роботи у спільній комісії та призначає керівника. Принципи формування комісії аналогічні принципам створення робочої групи. Оптимальний випадок, коли делегацією керує дипломат, має великий досвід переговорів та достатні повноваження, щоб виконати поставлене завдання. Асиметричність рівня голів може створити сторони з «нижчим рівнем дипломатії» причини, що дозволяють звинуватити свого голову за небажаного результату переговорів у перевищенні компетенції. При оптимальному складі до делегації мають бути включені представники: – міністерств та відомств, які володіють адміністративними та фінансовими ресурсами; – керівного складу технічних підприємств, безпосередньо залучених до робіт, який володіє професійними знаннями та специфікою прикордонних територій; - Експертів специфічних професій з академічних, науково- дослідницьких установ та/або виробничих підприємств.

Після виконання підготовчих процедур розпочинаються переговори. Іноді у прагненні швидше завершити роботу спільна комісія необдуманно робить «кавалерійську атаку», починаючи з безпосереднього порівняння ситуації з картами і, як здається, успішно просувається вперед, але, на жаль, дуже недовго - до першої проблемної ділянки. А їх, виявляється, настільки багато, що жодної конкретної ситуації не можна розв'язати без продуманого системного підходу. Тому, перш за все, делегації повинні домовитися про загальні принципи та правила.

Щодо платформи для переговорів - принцип від загального до приватного і тут є пріоритетним: спочатку спільною комісією затверджуються загальні правила та міжнародна практика для об'єктів певного типу, які мають застосовуватись по всьому периметру лінії, незалежно від того, чи подобаються вони в кожному конкретному випадку тій чи іншій стороні чи ні.

Вибір вихідної лінії та її узгодження з партнером з переговорів - Це запорука успіху. Відповідно до міжнародного права пріоритетної вважається лінія адміністративного кордону, якщо сторони не домовляться про інше. Таким чином, міжнародне право поважає право кожного держави визначитися

та використовувати лінію розмежування, прийнятну для обох сторін. Щоб уникнути суб'єктивності відображення становища адміністративної лінії однієї зі сторін, бажано використовувати карти, на яких положення лінії розмежування засноване на юридичних документи. Вибір вихідної лінії та її протокольне твердження створюють суттєві передумови для успішних переговорів. Зрозуміло, що ця лінія на деяких складних ділянках може не влаштувати ту чи іншу бік, проте апробоване сторонами рішення дозволяє впевнено рухатися вперед. Будь-яка узгоджена лінія краща за її відсутність уже тільки тому, що дозволяє відштовхуватися від неї, приймаючи поперемінно рішення, вигідні то для однієї сторони, то для іншої, дотримуючись при цьому нульовий баланс площ, що обмінюються.

Карта як основний носій графічної просторової інформації, є одним із основних, якщо не основним документом делімітації. Решта інформації (відстань, координати, елементи ситуації, характерні точки тощо), що доповнює або уточнює положення об'єктів, повинна відповідати даті видання карти та положенню об'єктів на ній. на практиці трапляються випадки, коли при рекогносцировке місцевості проводяться контрольні виміри положення об'єктів без звіряння із ситуацією на карті. Ця інформація заноситься в опис державного кордону та неминуче розходиться з картою. Таким чином, всі польові виміри повинні бути звірені з ситуацією на карті, а за наявності невідповідності ситуація на карті карта підлягає оновленню. Зворотний процес звіряння інформації також дуже важливий. Поворотні точки лінії проєктованого кордону прив'язуються до стабільних контурів місцевості. Там, де немає таких контурів, знімаються графічні координати поворотних точок з робочої карти, які заносяться до опису кордону. При цьому положення графічних координат обов'язково повинно бути перевірено біля. Всі вимірювання на карті, включаючи координати, повинні бути звірені з ситуацією на місцевості, а за їх невідповідності ситуація на карті підлягає оновленню. Після чого процес вимірювань повторюється.

Для визначення положення лінії розмежування потрібно вибрати

оптимальний масштаб карти, який в основному залежить від характеру рельєфу та заселеності місцевості. Для рівнинної місцевості – М 1:50 000, 1:100 000, для гірської місцевості – 1:100 000, 1:200 000 або 1:250 000, для густонаселеної місцевості можна додатково використовувати карти М 1:10 000 або більше. Для всієї межі використовується карта одного масштабу, а окремих складних ділянок, якщо сторони домовляться, можна використовувати карти необхідної точності та масштабу. На такій карті повинні вказуватись основні елементи місцевості, необхідних встановлення кордону. Збільшення масштабу карти звужує діапазон ширини виносу об'єкта у натуру. На картах дрібнішого масштабу вищий ступінь генералізації інформації та менше точність, що надає більше гнучкості при виборі оптимального становища лінії державної межі у процесі демаркації. Таким чином, необхідно визначити ширину точностного коридору, у діапазоні якого спільна комісія має можливість уточнювати становище адміністративної лінії біля, формально не порушуючи юридичного обґрунтування адміністративної лінії між сторонами. Ширина точного коридору при масштабі 1:10 000 становить 15 метрів, за М 1:50 000 – 70 метрів, а за М 1:100 000 – 140 метрів. Ці допуски дозволяють зменшити або навіть зняти напругу у дискусіях про місце розташування лінії розмежування та надають велику ступінь свободи під час виборів оптимального становища.

Після узгодження масштабу карти та вихідної лінії розмежування делегації виробляють комплектацію необхідного картографічного матеріалу. Актуальним питанням є дата випуску чи оновлення карти, яка використовується при встановленні кордону. за міжнародними стандартам карти урбанізованої місцевості оновлюються через 5-10 років, інші – за 10-20 років. Природно, що карти з адміністративними кордонами здебільшого не потрапляють до категорії часто оновлюваних. З цієї причини делегації мають домовитись про терміни оновлення карти прикордонної території, яка зазвичай має ширину 1 км по обидва сторони від адміністративної лінії. З удосконаленням технологій картографування період оновлення карток скорочується. Робота комісії повинна проводитися тільки за гомогенними

картами сторін, які мають загальну картографічну основу, приблизно ту саму дату видання або оновлення і ті ж точнісні характеристики.

Комісії слід обговорити питання про можливості та принципи застосування оптимізації становища державного кордону. При принциповій згоді на оптимізацію виникають такі основні питання. Випадки застосування оптимізації:

- Створення жителям прикордонних територій умов для них традиційної господарської діяльності;

- збереження функціонування існуючої мережі доріг для забезпечення транспортного зв'язку між населеними пунктами та іншими об'єктами господарювання;

- забезпечення функціонування транскордонних та національних об'єктів інженерної, енергетичної, транспортної, меліораційної та комунальної інфраструктури, заповідників, національних парків;

- Збереження об'єктів культового призначення;

- Зміщення кордонів до природних рубежів, що знижує вартість обладнання кордону, що спрощує її охорону; створення юридичних та технічних передумов для перекладу адміністративної лінії статус державного кордону.

Критерії оцінки оптимізації:

1. Величина площі, що оптимізується/компенсується за абсолютною величині та за її максимальним видаленням від лінії кордону.

2. Критерії оцінки площ, що обмінюються.

3. Технічні параметри, необхідні обчислення балансу площ.

Будь-яку величину оптимізованої площі сторони можуть визначити лише після політичного апробування проекту кожного пропонованого ділянки. Така схема є винятковим випадком і не укладається у стандартні рамки переговорів. Природно, що компенсовані або площі, що оптимізуються по території, не повинні перевищувати мінімальної адміністративної одиниці, такої як хутір, аул, село. В обсязі цих одиниць тільки може проводитися оптимізація, але

площа оптимізації при цьому не повинна перевищувати необхідної величини для реалізації поставленої мети. Конфігурація об'єкта не повинна утискати життєвих інтересів жителів суміжної держави. При обміні площами необхідно погодити критерії оцінки цих площ. На практиці використовуються різні моделі: – рівновеликі площі незалежно від угідь, ціни, тобто. гектар – на гектар; – рівновеликі площі за ринковою чи базовою ціною; - Обмін однаковими площами по всіх типах земельних угідь; – обмін частинами об'єктів транспортної, інженерної інфраструктури або іншими об'єктами, еквівалентними їм за значимістю або за ціною, наприклад обмін частинами автошляхів, що дозволяє зберегти функціональність об'єкт.

Прийняття рішення щодо вибору критеріїв оцінки площ, що обмінюються, через широкий спектр і різну питому вагу не підлягає уніфікації та залишається у компетенції комісії. Пропозиції щодо площ, що обмінюються, так само як і критерії оцінки площ, перед їх затвердженням бути узгоджені відповідно до законодавства сторін. Єдиним та основним параметром, необхідним для обчислення балансу є площа, яка вимірюється гектарами. Точність обчислень залежить від масштабу карти. Мінімальна площа, що вимірюється на карті – 0,3 мм². За цією величиною можна вирахувати їй відповідну площа у натурі. Іноді технічні експерти, прагнучи збільшити точність визначення площ, використовують карти більшого масштабу. Такий шлях збільшення точності прийнятний лише у виняткових випадках для урбанізованих територій, але для цього потрібно мати гомогенні карти за точністю та датою оновлення по обидві сторони від кордону. Після оптимізації положення лінії державного кордону щодо всьому периметру кордону складається таблиця площ, що компенсуються.

За наявності дисбалансу площ одна зі сторін передає іншій стороні компенсуючу дисбаланс площу, місце якої погоджено з іншою стороною. Після основного узгодження положення лінії кордону по всьому периметру неузгоджені ділянки з аргументами сторін передаються на додатковий розгляд у країні для зближення розбіжностей обох держав та отримання подальших інструкцій.

2.3 Вихідна документація щодо делімітації кордонів

У зв'язку з певною специфікою та вимогами до демаркаційної картці познайомимося лише з особливостями карти такого призначення. Головним елементом делімітаційної карти є державний кордон, яка по можливості повинна проходити по центру карти та відобразитися відповідним умовним знаком червоного кольору. Узгоджена лінія з робочої карти переноситься на копії оновлених карток, за якими буде виготовляти делімітаційну карту. Через вимоги секретності до карт у деяких країнах на делімітаційних картах, як правило, відображається прикордонна смуга обмеженої ширини від одного до двох кілометрів по обидва боки від кордону, залежно від масштабу карти. У світовій та національній практиці застосовується система поділу карт на окремі аркуші, що називають розграфкою карт. З метою зменшення числа стандартних листів топографічних карт на практиці для делімітаційних карт використовується нестандартна розграфка карт, яку розробляє спеціалізована робоча група з картографії.

Важливим елементом, що визначає точність карти, є координатна сітка. Згідно з національним законодавством більшість країн використовують національні координатні системи, які мають бути відбиті і картах. Щоб уникнути негомогенності у перерахунках координатних систем, потрібно створити спеціальну загальну геодезичну мережу або використовувати загальноприйняті міжнародні координатні системи, наприклад: WGS або ETRS .

Як правило, якщо не досягнуто інших домовленостей, сторони, кожна окремо, готують частину карти на свою територію з міжнародних картографічних стандартам, а потім спільно стикають географічну інформацію на лінії кордону. Часто картографи стикаються і з іншими специфічними проблемами, такими як: – невідповідність топографічних знаків у країнах; - Різні найменування одних і тих же географічних об'єктів. Питання невідповідності національних топографічних знаків вирішити не складно. Зазвичай число знаків не є значним. Необхідно додатково роздрукувати

Легенду відмінних топографічних знаків у табличній формі та її докласти до делімітаційної карти. Багато непорозумінь викликають різні найменування в країнах одних і тих самих географічних об'єктів, із зміною яких жодна зі сторін не згодна. Вихід із цієї ситуації може бути знайдений, якщо кожна сторона на своїй території нанесе загальноприйняті географічні назви, використовуючи альтернативи. Найменування об'єктів, якими проходить кордон (річки, озера та ін.), наводяться в альтернативах: з одного боку кордону – найменування об'єкта, яке використовується однією країною, з іншого – назва того ж об'єкта, який використовується інший. При виготовленні альтернатив делімітаційних карток бажано правила альтернативи використовувати тільки для заголовків, найменувань документів, що підписують їх осіб, але не застосовувати у самій картці. Організація Об'єднаних Націй рекомендує всім країнам з нелатинською писемністю розробити єдину систему романізації, то є переклад із нелатинської писемності на латинську. Шляхом романізації нелатинську писемність можна передавати засобами іншої писемності для внутрішнього та міжнародного використання.

Делімітаційні карти зшиваються в альбом, листи якого нумеруються, прошнуровуються та опечатуються печатками обох сторін. Альбом делімітаційної карти державного кордону містить: – математичну основу аркуша карти та масштаб; – схему розміщення аркушів карти по периметру кордону (розграфка листів делімітаційної карти); - Умовні знаки; – врізання карток для урбанізованих та «складних» територій; - таблицю відмінних топографічних знаків; - Зміст.

Опис державного кордону (далі – Опис) – це один з найбільш архаїчних документів, відомий від часу зародження процедури делімітації кордонів між державами [32]. Звісно, за довгі роки історії його значення зазнала помітна зміна. Якщо у середньовіччі опис був за визначенням основним документом, який складався на місцевості, і по ньому малювалися карти, то сьогодні опис складають по карті, і вона дещо втратила своє первісне значення. Незважаючи ні на що, опис не пішов до архіву історичних документів у зв'язку з

необхідністю використання цифрових величин для точної прив'язки положення кордону до стабільних об'єктів місцевості чи генералізації напрями кордону, особливо у делімітаційному процесі. Часто у переговорах щодо делімітації проблеми чи питання щодо стану кордону на водних об'єктах не мають однозначної відповіді або рішення з- через недостатню інформацію, для отримання якої потрібно тривале час. При можливості в Описі наведене генералізоване становище лінії кордону – вирішення цієї проблеми може бути перенаправлено на рівень демаркації кордону. Наприклад: – при проходженні кордону річкою та невизначеністю, де провести лінію кордону – за фарватером або по середині річки, в Описі можлива формулювання «річкою», що означає: якщо сторони домовляться про використання річки для судноплавних цілей, то кордон у демаркаційних документах буде показано в середині головного фарватеру; Якщо ні, то кордон обов'язково пройде посередині, але в жодному разі не берегом; – при проходженні кордону по річці та наявності у річці островів з невизначеною їх приналежністю в Описі острова можуть бути навмисне пропущено до демаркації кордону, а в договорі буде зафіксовано вимогу щодо визначення належності островів при демаркації кордону; – за наявності кількох рукавів у річці, що особливо часто зустрічається у дельтах річок, та за відсутності надійної інформації про гідрографічні вимірювання в Описі може використовуватися формулювання – «по головному руслу».

У всіх перерахованих випадках кордон на делімітаційних картах буде вказано умовним знаком «посередині». Через недостатню точність делімітаційних карт сторони в писання кордону можуть використовувати узгоджені цифрові величини національних реєстрів або кадастрів, включаючи сервітути, що забезпечують не тільки необхідну точність положення кордону, а й нормальне функціонування та експлуатацію транскордонних та національних об'єктів інженерної, енергетичної, транспортної та комунальної інфраструктури. При описі положення проходження державного кордону для всіх точок зламу кордону в Описанні наводяться прив'язки (відстань) до стабільних контурів чи орієнтирів місцевості. За відсутності таких контурів поблизу поворотної точки

визначаються її графічні координати. Якщо така поворотна точка знаходиться на водній поверхні об'єкта, Описи іноді наводяться її дві або навіть три характеристики, наприклад: цифрова характеристика – координати та словесна – «середина річки», які іноді доповнюють, а іноді суперечать один одному, особливо в річках з нестабільною береговою лінією. Дуалізм такої ситуації в Описі проявляється при демаркації кордону, особливо при роботах, які виконуються через тривалий проміжок часу після ув'язнення договору про кордон. Бувають випадки, коли описується координатами точка через певний проміжок часу може зміститися до берега чи навіть на сушу. Прагнучи уникнути таких колізій, слід лише у виняткових випадках користуватися координатами точок, що знаходяться на нестабільних у плановому положенні територіях, через ймовірність виникнення непотрібних та заздалегідь запрограмованих дискусій, тертя та негативного політичного фону під час демаркації. За потреби використання координат точок у нестабільній у географічному плані середовище бажано перед підписанням договору додатково уточнити на території положення цих точок, протокольно зафіксувавши в протоколі дату рекогносціювання. Уточнене положення цих точок має бути занесене в опис кордону.

Міжнародний договір про державний кордон - середньовічні договори такого характеру називалися договорами "Про вічний мир", і лише у ХХ столітті вони набули сучасної форми та назви "Договір про кордон" (далі - Договір). Стандартний текст Договору містить преамбулу, в якій викладається відданість сторін загальноновизнаним принципам та нормам міжнародного права, зокрема принципам територіальної цілісності та непорушності кордонів, і прагнення сторін вирішити питання проходження лінії державного кордону [33]. У тексті Договори наводяться такі актуальні положення:

1. Загальне роз'яснення терміна «державний кордон», тобто. межа дії юрисдикції кожної із сторін не тільки по горизонталі, а й по вертикалі.

2. Початкова точка державного кордону, якою зазвичай є точка стику державних кордонів (Див. Додаток А), положення якої буде визначено за

участю третьої сторони.

3. Проходження державного кордону між країнами наведено у Описі проходження державного кордону (Додаток х), який складено за делімітаційною картою узгодженого між суміжними державами масштабу 1: 1xxxx.

4. Усі напрямки, відстані та координати, зазначені в Описі, визначено за згаданою картою або уточнено вимірами (до підписання Договору) на території узгодженої між суміжними державами системі координат (дата вимірів).

5. Делімітаційна межа зображена суцільною лінією червоного кольору на Делімітаційній карті державного кордону між країнами.

6. Згадані додатки становлять невід'ємну частину цього Договору.

7. У разі виникнення розбіжностей між згаданими Описом та картами при демаркації Сторони керуватимуться Описом, в якому враховано оновлені дані.

8. Будь-які природні зміни русел прикордонних річок, струмків, а також берегової лінії водойм не тягнуть за собою змін у положенні лінії державного кордону, визначеного цим Договором, якщо Сторони не домовляться про інше. Цим постулатом затверджується вихідне становище лінії державного кордону на дату підписання Договору.

9. Режим державного кордону визначається окремою угодою між Сторонами.

10. Державний кордон на мостах, греблях та інших спорудах, що проходять через річки, струмки, озера та інші водоймища, проходить посередині цих споруд чи з їхньої технологічної осі незалежно від проходження державного кордону на воді

11. Для встановлення та позначення відповідно до цього Договору державного кордону на території та складання відповідних документів демаркації сторони на паритетних засадах у можливо короткий Термін утворюють Спільну демаркаційну комісію.

Делімітаційна карта є основним документом Договору. Тривалий процес її підготовки та затвердження поділяється на наступні орієнтовні етапи:

- Аерофотозйомка;
- Складання або оновлення топографічної карти;
- Підготовка та видання робочої карти;
- Видання делімітаційної карти;
- Узгодження та візування делімітаційних документів;
- підписання договору;
- Ратифікація Договору.

Переговори щодо встановлення кордонів у середньому тривають не менше 10 років, час яких використовуються карти у кращому випадку п'ятирічної давності оновлення. Практично на дату підписання Договору делімітаційні карти мають вік близько 15 років. Ратифікація Договору триває близько два роки. Для створення Спільної демаркаційної комісії та початку її реальної роботи ще потрібно близько п'яти років. У загальному випадку при найоптимістичнішому прогнозі Спільна демаркаційна комісія почне працювати з критично застарілими делімітаційними картами двадцятирічної давності! Залишається тільки здогадуватись, наскільки застаріла карта, особливо в районі гідрографічних об'єктів, та з якими викликами зустрінеться спільна демаркаційна комісія НВ: За національними та міжнародними стандартами періодичність оновлення топографічних карт 10-15 років, для територій із низькою щільністю населення – до 20 років. Сучасні технології картографування від цифрового фотографування місцевості з космосу та/або безпілотними апаратами та до автоматичних методів обробки аерознімків, дозволяють суттєво скоротити час виготовлення чи оновлення карт. З метою зменшення впливу старіння карток бажано приблизно за рік до підписання Договору виконати оновлення частин карти, на яких помічено зміну ситуації. Цей крок дозволить мінімізувати період старіння карти до юридично обґрунтованого терміну – дати підписання Договору. Питання, пов'язані з розробкою родовищ корисних копалин, експлуатацією інженерних споруд, комунікацій та інших об'єктів інфраструктури, що перетинаються державним кордоном або проходять по ній, а також питання збереження та використання

біологічних ресурсів, водокористування та охорони природного середовища регулюються окремими угодами. За бажання однієї зі сторін і згоди іншої в текст Договору може бути включено регламентування однієї чи кількох перерахованих вище проблем.

Висновки до другого розділу:

1. Делімітація це - визначення загального положення і напрямів державного кордону між суміжними державами шляхом переговорів
2. Під час підготовчих робіт робоча група вивчає: - правову базу, що стосується кордону; – міжнародну практику делімітації кордонів; – карти різного призначення, на яких нанесено адміністративну межа суб'єкта чи лінія землекористування; -Історичну спадщину та інші матеріали
3. Розрізняються такі види природних кордонів: - Гірський; - річковий (або лінія водотоків) ; - Озерний; - Морський; - контурний
4. Оптимізація кордонів здебільшого виконується для збереження існуючої інфраструктури та зміщення до природних об'єктів для зменшення собівартості охорони кордону
5. Головним елементом делімітаційної карти є державний кордон
6. Договір про кордон є міжнародним документом що підтверджує непорушність кордону
7. Переговори щодо встановлення кордонів у середньому тривають не менше 10 років

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДЕМАРКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

3.1 Підготовка та організація демаркації кордонів

Демаркація державного кордону – це позначення проходження державного кордону прикордонними знаками (Див. Додаток Б та В) зі складанням демаркаційних документів. Демаркація кордону включає комплекс картографо-геодезичних, проектно-вишукувальних, будівельно-монтажних, гідрографічних, аерофотознімальних, землевпорядних та інших видів робіт. Однак демаркація – це не просто технічний процес позначення делімітаційної лінії кордону на місцевості, вона також включає зовнішньополітичну та міжнародно-правову діяльність державних органів та національних делегацій. Результатом демаркаційних робіт є державний кордон, позначена на місцевості відповідно до договору про державну кордоні, та демаркаційні документи, що фіксують проходження державного кордону біля та підтверджуючі згоду суміжних держав із її проходженням. Основна мета демаркації кордону – забезпечити однозначне розуміння проходження державного кордону на території з використанням ясно видимих прикордонних знаків та безперечне відновлення проходження Національного кордону біля у разі їх втрати. Проте демаркація кордону також дозволяє: – створити належні умови для підтримки правопорядку на державний кордон; – сформувати у прикордонного населення усвідомлення наявності та важливості державного кордону завдяки його позначенню біля; – підвищити ефективність протидії транскордонній протиправної діяльності через можливість обґрунтованого докази порушення кордону; – запобігти прикордонним інцидентам та конфліктам між місцевим населенням та державними службами, які здійснюють свою діяльність на кордоні та в її близькості, пов'язані з відсутністю чітко зазначеного державного кордону біля; – посилити охорону державного кордону відповідно до загальноновизнаними стандартами інтегрованого управління кордонами. Демаркація кордону здійснюється спільною демаркаційною комісією, що

складається з делегацій, що утворюються, як правило, урядами суміжних держав.

Підставою для створення демаркаційної комісії є договір між суміжними державами про державний кордон, у якому проведення біля лінії державного кордону передбачається створення спільної демаркаційної комісії. У міжнародній практиці також відмічені випадки, коли освіта спільних комісій не передбачено у договорі про державну комісію кордоні, а суміжні держави укладають міжнародний договір про демаркацію державного кордону. У такому договорі, як правило, суміжні держави зобов'язуються проводити демаркацію кордону та цією метою утворюють спільну демаркаційну комісію. Однак такий підхід може створити передумови затягування початку демаркації Межі. Якщо початком демаркаційних робіт можна вважати дату першого засідання демаркаційної комісії або затвердження положення про демаркацію державного кордону, то завершується демаркація державного межі лише з набранням чинності підсумковими демаркаційними документами. Демаркація кордону, як правило, складається з наступних етапів: – формування системи забезпечення діяльності держави щодо демаркації державного кордону (розподіл повноважень між органами державного управління; підготовка нормативної правової бази; формування делегації на переговорах; створення міжвідомчих комісій та визначення їх повноважень тощо); – визначення моделі позначення проходження кордону та розробка демаркаційною комісією документів, що регламентують виконання демаркаційних робіт; - Винесення делімітаційної лінії кордону на місцевість та її позначення прикордонними знаками; - Виконання геодезичних, гідрографічних, картографічних та інших робіт з підготовки вихідних даних для розробки проектів підсумкових документів демаркації кордону; – підготовка проектів підсумкових документів демаркації кордону та приймання демаркованого кордону; – виготовлення підсумкових документів демаркації та проведення внутрішньодержавних процедур, необхідні їх набрання чинності.

Система організації демаркації кордону (на прикладі Литви) включає:

Державну комісію з делімітації та демаркації державної межі та встановлення економічної зони в Балтійському морі (далі – Держкомісія Литви); національні делегації з кожним суміжним державою; республіканські органи управління. на Держкомісію Литви покладаються завдання: – ведення переговорів щодо делімітації та демаркації кордону; координацію діяльності литовських делегацій; – підготовку та розгляд проектів міжнародних договорів та, після виконання необхідних процедур, щодо їх парафування; - Підготовка проектів нормативно-технічної документації; - Підготовка пропозицій щодо зміни проходження кордону; – розгляду проектів міжнародних договорів, громадських та інших ініціатив, які стосуються питання державного кордону. До Держкомісії Литви входять три представники від МЗС (керівник, заступник керівника та відповідальний секретар), по два – від міністерства оборони, прикордонної служби та національної земельної служби, по одному представнику від геологічної служби, міністерства охорони навколишнього середовища та ін. Персональний склад Комісії затверджується міністром закордонних справ. У делегації з демаркації кордону входять представники МЗС, прикордонної служби та Національної земельної служби Міністерства сільського господарства. МЗС здійснює спільне керівництво та координацію діяльності, що забезпечує діяльність делегації. Прикордонна служба Литва відповідає за організацію будівельно-монтажних робіт. Міністерство сільського господарства – за організацію картографо-геодезичних праць. Глава делегації підпорядковується з питань виконання робіт голові Держкомісії Литви. З метою забезпечення робіт з демаркації кордону у складі центрального апарату прикордонної служби було сформовано відповідний відділ. Інші посадові особи беруть участь у демаркації кордону на додаток до інших службових обов'язків. У білоруській системі розподіл функцій між республіканськими органами державного управління, засноване на визначенні єдиного замовника робіт, дозволяє, з одного боку, гнучко та цілеспрямовано їх виконувати (за рахунок контролю фінансових потоків) та, з іншого – полегшує контроль провадження робіт органами державної влади. У литовській системі розподіл функцій

дозволяє уряду здійснювати координацію та контроль діяльності делегацій у комісіях, що стосуються встановлення, утримання та перевірки проходження кордону, оперативно формувати делегації та змінювати персональний склад Держкомісії та делегацій, що забезпечує єдині підходи щодо позначення та змісту державного кордону.

Стосовно питань організації демаркації кордону слід визначитися з порядком позначення кордону біля, зокрема – якими прикордонними знаками позначатиметься державний кордон біля, які конструктивні особливостями цих символів. Для позначення кордону доцільно передбачити такі типи прикордонних знаків, як: – основний прикордонний знак (на сухопутній ділянці кордону); – річковий прикордонний знак (при проходженні кордону по прикордонним водострумів); – перехідний прикордонний знак (при переході кордону із сухопутного ділянки на водну і навпаки, а також при переході кордону з одного водного об'єкта на інший); – озерний прикордонний знак (на прикордонних озерах чи водоймах); – проміжний прикордонний знак (для забезпечення видимості між основними прикордонними знаками на прямих ділянках кордону. Зображення перерахованих прикордонних знаків, а також прикордонних стовпів обох суміжних держав доцільно оформити як додатки до Положення. Слід передбачити, що за будь-якої зміни розмальовки прикордонних стовпів, форми зображення на них державної символіки та номери прикордонного знака сторони повинні поінформувати про це один одного дипломатичними каналами. Крім цього, слід надати демаркаційній комісії можливість використовувати спеціальні прикордонні знаки, які встановлюються у місцях, де через особливості місцевості позначення її проходження іншими типами прикордонних знаків недоцільно, або для збереження існуючих на державному кордоні споруд. Конструкцію таких знаків має визначати демаркаційна комісія самостійно. У Положенні не розглядаються питання позначення стиків державних кордонів, оскільки вони регулюються тристоронніми міжнародними договорами. У Положенні також визначаються вимоги до смуги кріплення державного кордону. Наприклад: – на сухопутних

ділянках кордону смуга кріплення очищається від дерев, чагарників та інших предметів, що створюють перешкоди прямій видимості між сусідніми прикордонними знаками; – на водних ділянках кордону очищається смуга місцевості по п'ять метрів у кожную сторону від прикордонного стовпа та між прикордонними стовпами, що входять до складу одного прикордонного знака.

Окремо варто зазначити, що демаркаційні роботи кожна делегація на території своєї держави здійснює самостійно, спільні роботи діляться на паритетній основі, питання про зрівнювання сум витрат на виконання робіт не ставляться. Вартість виконання одного й того ж виду робіт у кожній державі відрізняється, тому доцільно ділити обсяги робіт, а не визначати суми витрат та ділити їх порівну. Делегації також повинні мати можливість обмінюватись аерофотознімками, геодезичними, картографічними та іншими матеріалами та даними, що використовуються для здійснення демаркації державного кордону. Такий обмін має відбуватися на безоплатній основі. У Положенні визначають перелік документів, які готує демаркаційна комісія за підсумками демаркації [35]: - Демаркаційна карта; – протоколи прикордонних знаків (Див. Додаток Г); – каталог координат прикордонних знаків; – опис проходження державного кордону; – список державної власності островів; - Заключний протокол демаркації державного кордону. Слід також обговорити можливість уточнення назв та переліку демаркаційних документів у ході їх складання. В окремих країнах існують обмежувальні грифи («секретно», "для службового користування") на великомасштабні карти або на показ об'єктів місцевості, рельєфу Тому доцільно одразу визначити використовується масштаб карти. При ухваленні рішення про масштаб карти слід враховувати фізико-географічні умови місцевості, якою проходить кордон (степ, пустеля та ін.), наявність географічних об'єктів поблизу кордону, щільність населення, активність господарську діяльність тощо. Для європейської частини доцільно використовувати масштаб не дрібніший за 1:10 000, а при необхідності на окремих ділянках кордону (дрібні річки, густонаселені райони та ін) - і більше. Карта повинна виготовлятися у повному об'єктовому складі, виходячи з вимог

до створення карти вибраного масштабу. У зв'язку з розвитком технологій дистанційного зондування Землі, і високою якістю і точністю одержуваних матеріалів, слід також обговорити можливість використання як демаркаційну карту ортофотокарти. Однак у разі коли кордон демаркується вперше, вважаємо за доцільне зупинитися на класичному варіанті - Топографічній карті. У положенні слід обов'язково зазначити, що демаркаційні документи складаються без обмежувальних грифів і те, що будь-які неясності та невизначеності у підсумкових документах демаркації повинні бути виключені. У Положенні також слід визначити, ким підписуються демаркаційні документи, та порядок їх набуття чинності (як правило, з дати отримання останнього письмового повідомлення про виконання внутрішньодержавних процедур, необхідні вступу в силу). Велике значення для організації робіт мають питання щодо порядку перетину державного кордону поза пунктами пропуску персоналом та транспортом, що виконує демаркаційні роботи, а також переміщення необхідних для робіт приладів, інструментів та матеріалів. Надання таких можливостей суттєво полегшить демаркаційні роботи, зменшить трудовитрати, час виконання робіт, а також сприятиме зниженню ризику порушення режиму межі під час організації робіт. Докладніше питання організації демаркації державної межі доцільно викласти в демаркаційній комісії інструкції, правила, технічні умови та ін. документи.

3.2 Вибір моделі позначення державного кордону

Першорядне значення для демаркаційних робіт має визначення суміжними державами моделі позначення державного кордону та розробка Інструкції про порядок позначення державного кордону. Після затвердження вказаної Інструкції демаркаційна комісія може розпочати розробку таких основних документів, як проект розміщення прикордонних знаків на державному кордоні та правила винесення лінії державного кордону з делімітаційною карти на території. Розробка перерахованих документів

дозволить приступити до практичних робіт біля. Залежно від умов місцевості, якою проходить кордон, може потрібно розробити Інструкцію з проведення гідрографічних робіт та інші документи. Необхідність розробки того чи іншого керівного документа демаркаційної комісії зумовлена умовами виконання демаркаційних робіт, що виникають проблемними ситуаціями, тому заздалегідь визначити вичерпний перелік необхідних документів є можливим.

При виборі моделі позначення кордону слід розуміти, що проходження кордону біля має бути позначено ясно видимими прикордонними знаками, їх конструкція повинна забезпечувати безпеку та зручність експлуатації (у тому числі простоту ремонту, відновлення та ін). Загалом прикордонні знаки мають забезпечити однозначне розуміння проходження кордону на місцевості.

Модель позначення кордону має дати чітке уявлення про те, які типи прикордонних знаків будуть використовуватися для позначення проходження кордону на місцевості, визначити їх конструктивні особливості, зовнішній вигляд, можливі місця їх встановлення та ін. Сусідні держави можуть вибрати різні моделі позначення Межі. Наприклад: – на сухопутних ділянках можна використовувати прикордонні знаки, що складаються з одного елемента (встановлюється на кордоні) або з трьох елементів (центрального стовпчика, встановленого на кордоні, та прикордонних стовпів, встановлених на деякій відстані по обидва боки від Межі). На річкових ділянках можна використовувати позначення кордону прикордонними знаками, що складаються з одного елемента та встановленими поперемінно на території то однієї, то іншої держави (у шаховому порядку) або прикордонних знаків, що складаються з двох стовпів, установлених один проти одного на протилежних берегах.

Як правило, для позначення державного кордону прикордонні знаки встановлюються у місцях: – зміни напрямку проходження державного кордону; – перетину державного кордону автомобільними та залізними дорогами (мостами), греблями та іншими спорудами; – впадання у прикордонні водні об'єкти внутрішніх вод суміжних держав, соціальній та районах островів; – переходу державного кордону з сухопутної ділянки на водну та навпаки, з

одного водного об'єкта на інший; – активної господарської та іншої діяльності населення поблизу державного кордону; – де візуальне визначення проходження державного кордону біля утруднено. Залежно від умов місцевості для позначення державної кордону пропонується застосовувати такі типи прикордонних знаків: основний, перехідний, річковий, озерний, проміжний та спеціальний. Основний прикордонний знак встановлюється на сухопутних ділянках державного кордону та може складатися із трьох елементів, включає: - Центровий стовпчик, що встановлюється на державній кордоні; – прикордонні стовпи суміжних держав, які розташовуються один проти одного, кожен на відстані 2,5 метра від центрального стовпчика. У місцях зміни напрямку проходження межі відстань вимірюється, як правило, від прикордонного стовпа до доріг (мостів), гребель та інших споруд; – впадання у прикордонні водні об'єкти внутрішніх вод суміжних держав, соціальній та районах островів; – переходу державного кордону з сухопутної ділянки на водну та навпаки, з одного водного об'єкта на інший; - Активної господарської та іншої центрального стовпчика (по бісектрисі кута). Однак у практиці позначення кордону трапляються випадки, коли відстань вимірюється від кордону (по перпендикуляру) до місця встановлення прикордонного стовпа. Такий підхід є недоцільним, оскільки при гострому вугіллі повороту кордону (менше 45 градусів) відстань від центрального стовпчика до прикордонного стовпа може становити кілька десятків метрів.

Позначення місць повороту державного кордону при її переході з сухопутної ділянки на водну та навпаки, а також з одного водного об'єкта на інший: а) перехідний прикордонний знак із сухопутної ділянки на водну та навпаки складається з трьох прикордонних стовпів та центрального стовпчика. Два прикордонні стовпи та центровий стовпчик між ними встановлюються аналогічно основному прикордонному знаку одному березі водного об'єкта, а третій прикордонний стовп (створний) встановлюється на протилежному березі водного об'єкта, у створі державного кордону. Також можна застосувати перехідний прикордонний знак, що складається з двох елементів: основного

прикордонного знака з одного елемента та створного прикордонного стовпа, що встановлюється на протилежному березі водного об'єкта, у створі державного кордону. б) перехідний прикордонний знак з одного водного об'єкта на інший водний об'єкт складається із трьох прикордонних стовпів. Два прикордонні стовпи встановлюються один проти одного на обох берегах одного водного об'єкта, а третій прикордонний стовп (створний) встановлюється на протилежному березі іншого водного об'єкта, у створі державного кордону. Як створний прикордонний стовп завжди застосовується прикордонний стовп тієї держави, на території якої її встановлено. Річковий прикордонний знак (мал. 24) встановлюється на водних ділянках державного кордону та складається з двох прикордонних стовпів, розташовані один проти одного на протилежних берегах. Прикордонні стовпи можуть встановлюватися на березі, що належить одній державі, та на острові, що належить іншій державі, а також на суміжних островах. Річковий прикордонний знак у деяких випадках може встановлюватись у комплекс з озерними прикордонними знаками для позначення проходження межі на вузьких по ширині та витягнутих у довжину озерах (водосховищах).

Озерний прикордонний знак встановлюється на водоймищах (крім річок, каналів і струмків) і є заякореним на державній кордоні буй, розташований у точках її повороту, а також на прямих ділянках державного кордону на відстані, що забезпечує пряма видимість між сусідніми прикордонними знаками (Див. Додаток Г)

Проміжний прикордонний знак встановлюється між основними прикордонними знаками на прямолінійних ділянках державного кордону для забезпечення видимості між ними. Проміжні прикордонні знаки, як правило, не координуються, що дозволяє математично витримати лінію кордону між основними прикордонними знаками у вигляді прямої лінії. Застосування проміжних прикордонних знаків не є обов'язковим, і для позначення кордону можуть застосовуватися стандартні основні прикордонні знаки. Практика застосування проміжних прикордонних знаків свідчить про різні підходи, їх

висота варіюється від 1 до 2 метрів, вони можуть оснащуватися щитками із зображенням державних гербів суміжних держав чи ні, розфарбовуватись у кольорі державної символіки або фарбуватись у білий колір. Спеціальний прикордонний знак встановлюється на державній кордону у місцях, де через особливості місцевості позначення її проходження іншими типами прикордонних знаків недоцільно, або задля збереження існуючих на державному кордоні споруд. Конструкція Спеціальний прикордонний знак визначається демаркаційною комісією. Як зазначені знаки можуть використовуватися природні об'єкти або вже наявні межі споруди.

При визначенні моделі позначення кордону доцільно визначити порядок позначення державного кордону на автомобільних та залізничні мости, греблі, автомобільні дороги та інші спорудах, що перетинають державний кордон. Як правило, у місцях перетину державного кордону автомобільними та залізничними дорогами встановлюються основні прикордонні знаки з обох сторін вказаних доріг, а на автомобільних дорогах додатково наносять смугу білого кольору шириною 0,2 метра.

3.3 Винесення лінії державного кордону на місцевість

Винесення лінії державного кордону з делімітаційною карти на місцевість (далі - винесення кордону на місцевість) - найбільш відповідальний етап демаркації державного кордону. Саме на на цьому етапі всі невірно прийняті на етапі делімітації кордону рішення, похибки, помилки, неясно накреслене положення лінії кордону або різночитання карти з описом проходження кордону часом створюють важкорозв'язні проблеми. Винесення кордону на місцевість здійснюється утвореними демаркаційною комісією спільними робочими групами, кожна з них яких складається із двох національних частин.

До складу кожної національної частини доцільно включити представників геодезичних, землевпорядних, лісовпорядних служб, водного господарства, місцевих органів влади. За потреби до роботи можуть залучатися представники організацій, що експлуатують транскордонні об'єкти

(автомобільні та залізничні, лінії електропередач, лінії зв'язку та ін.). У необхідних випадках до роботи залучаються землевласники (землекористувачі) та інші особи, здатні дати достовірні пояснення щодо проходження кордону. При винесенні кордону місцевість спільні робочі групи керуються: – договором про державний кордон, опис проходження державного кордону (далі – Опис), делімітаційною картою; – проектом розміщення прикордонних знаків. Як довідкові матеріали можуть використовуватися документи земле- та лісовпорядкування, актуалізовані топографо-геодезичні дані, картографічні та аерофотознімальні матеріали. Завдання спільних робочих груп: - Винесення державного кордону на територію з визначенням місць встановлення прикордонних знаків та закріплення їх тимчасовими знаками (далі – ВЗ); - Визначення наявності прямої видимості між сусідніми прикордонні знаки. При визначенні наявності прямої видимості варто враховувати, що зростання фахівців може бути різним, тому слід заздалегідь передбачити, що така видимість визначається з якої- певної висоти, наприклад з висоти 160 см; – складання Актів визначення місць встановлення прикордонних знаків (Далі - Акт); - уточнення приналежності та географічних назв островів на водних об'єктах, нумерації островів та складання проекту таблиці приналежності островів, розробка пропозицій щодо необхідності проведення гідрологічних досліджень; – підготовка за необхідності пропозицій щодо внесення змін та доповнень до проекту розміщення прикордонних знаків.

Проект розміщення прикордонних знаків (далі – проект розміщення) розробляється для визначення місць встановлення прикордонних знаків на державний кордон. Проект розміщення складається з графічної частини (топографічна карта) та текстової частини (перелік прикордонних знаків, що встановлюються на державному кордоні). З метою його підготовки демаркаційної комісії слід виходячи з Інструкції про порядок позначення державного кордону виробити та затвердити правила розробки проекту розміщення. Наявність таких правил суттєво полегшить роботу технічного персоналу при розробці проекту розміщення, а також його затвердження

демаркаційною комісією. При розробці проекту розміщення використовуються копія делімітаційної карти та опис проходження державного кордону. Однак допускається як довідкові матеріали використовувати актуалізовані картографічні, аерофотознімальні та інші матеріали. Проект розміщення слід розробляти на копії делімітаційної карти. Якщо делімітаційна карта масштабу 1:100 000 чи 1:50 000, то доцільно використовувати карту більшого масштабу – 1:10 000. необхідності на окремі ділянки державного кордону допускається врізання більшого масштабу. Розташування прикордонних знаків здійснюється відповідно до Інструкцією про порядок позначення державного кордону. Проектування розміщення прикордонних знаків на сухопутних ділянках державного кордону має здійснюватися з урахуванням рельєфу місцевості в місцях, що забезпечують пряму видимість між сусідніми прикордонні знаки. При розробці проекту розміщення слід зазначити можливі випадки неоднозначного проходження державного кордону (криволінійні ділянки на суші, нечітко визначені повороти, неясність у визначенні приналежності островів та ін.) з метою подальшого уточнення її проходження біля. До остаточного затвердження розміщення та кількості прикордонних знаків всім знакам доцільно надавати умовні порядкові номери, які включає номер листа карти і порядковий номер прикордонний знак на даному аркуші карти. Наприклад, No 37-8 – цифра 37 позначає номер делімітаційного листа карти, а цифра 8 – порядковий номер прикордонного знака на цьому аркуші карти. Місце встановлення, кількість та тип прикордонних знаків згідно з проектом їх розстановки уточнюються на території при винесенні делімітаційної лінії кордону з карти на місцевість, враховуючи рельєф, геологічні дослідження та наявність видимості з-поміж них. Тому кількість прикордонних знаків у проекті розміщення може змінитися, і умовна нумерація полегшить організацію робіт.

Проект розміщення доцільно розробити у вигляді альбому (у залежно від протяжності кордону може бути кілька томів), який повинен включати: - Обкладинку; - Шмуцтитул; - титульна сторінка; - Зміст; - загальні відомості; - Схему розташування листів топографічної карти; - Перелік номенклатур

топографічної карти; – аркуші копії делімітаційної карти з нанесеними місцями встановлення прикордонних знаків ; – таблицю розміщення прикордонних знаків ; – таблицю національної власності островів ; - Листи топографічної карти масштабу 1:10 000. За рішенням демаркаційної комісії до альбому можуть бути включені та інші матеріали.

Винесення кордону на місцевість, як правило, здійснюється наступними методами: – за чіткими лінійними контурами, що визначають проходження кордону (Просіки, канали, річки, струмки та ін); – із використанням чітких контурів, розташованих від лінії делімітації з відривом трохи більше 500 м, промірами від нього; – за межовими знаками, що збереглися, визначальним землекористування або з урахуванням знаків лісоустрою; – за відсутності чітких контурів – прокладанням тахеометричного ходу або за координатами, знятими з проекту.

Місця встановлення прикордонних знаків залежно від умов місцевості можуть визначатися наступним чином: а) під час проходження державного кордону посередині просіки. Виробляється 3-4 виміри ширини просіки через кожні 15-20 м, та отримані результати порівнюються з даними, зазначеними на делімітаційної карти. Посередині просіки (середина між створними лініями корінного лісу) проходить державний кордон. При розбіжності вимірювань на місцевості з даними, вказаними на карті, понад 2-3 м виявляються характерні ознаки розширення просіки (порубкові залишки, пеньки, молода поросля і т. д.) і визначається, в який бік було виконано вирубування. У цьому випадку визначення середини просіки здійснюється від створної лінії корінного лісу, де не вироблялася вирубування. У разі розширення просіки в обидва боки її середина визначається від чітких орієнтирів місцевості, які відображені на делімітаційній карті. У всіх випадках розбіжності ширини просіки винесення кордону слідує здійснювати у присутності представників лісогосподарських установ і лише після вивчення наявної у них необхідної документації (плани лісоустрою, копії лісорубкових квитків та ін.). При відсутності чітких орієнтирів місцевості, лісовпорядних чи інших документів, що підтверджують

розширення просіки, її середина може бути визначена за координатами або з нової ширини просіки. б) під час проходження державного кордону вздовж каналу. Місця встановлення прикордонних знаків доцільно визначати, відступивши від брівки каналу на відстань, що забезпечує зміст каналу, а також збереження прикордонних символів. Як правило, відступається не менше ніж на 8 м, (5 м – це смуга кріплення державного кордону та 3 м – технологічна дорога). в) при проходженні державного кордону посередині річки (струмка), каналу (канави). Місця встановлення прикордонних стовпів у річкових прикордонних знаках визначаються на прямій, перпендикулярній лінії державної кордони, у місцях що забезпечують їх збереження при льодоході та паводках. Русла природних водотоків можуть бути пересихаючими, а канали сухими, проте кордон і в таких випадках доцільно позначати річковими прикордонні знаки. г) під час проходження державного кордону посередині дороги. Визначається вісь дороги та місця встановлення прикордонних знаків на прямолінійних ділянках осі дороги. При цьому демаркаційна комісія доцільно встановити допустиме відхилення осі дороги від прямої лінії (до 3 м), що поєднує місця встановлення прикордонних знаків, тобто. від майбутньої лінії державного кордону.

Роботи зі встановлення прикордонних знаків здійснюються відповідно з Інструкцією про порядок позначення державного кордону, проектом розміщення, а також іншими документами демаркаційної комісії. До початку робіт доцільно також розробити Допустимі відхилення від параметрів встановлення прикордонних знаків (Див. Додаток Д та Е), визначених в Інструкції про порядок позначення державного кордону. Розробка таких параметрів дозволить надалі визначити, які роботи можуть бути визнані такими, що відповідають вимогам демаркаційної комісії, а які потрібно переробити.

Місця встановлення прикордонних знаків закріплюються тимчасовими знаками. Конструкція тимчасового знаку та технічні умови його установки на території повинні забезпечувати безпеку та стабільність тимчасового знаку до моменту встановлення на його місце прикордонного знака, а також відновлення

тимчасового знаку на місцевості у разі його знищення під час проведення робіт та можливість перевірки правильності прикордонного знаку, встановленого замість ВЗ. на сухопутній ділянці кордону ВЗ встановлюються на місці центрових стовпчиків, на річковому – на місці прикордонного стовпа. У перехідних прикордонних знаках ВЗ також встановлюються дома створного прикордонного стовпа. ВЗ може бути дерев'яний (пластиковий) брус перетином 50 (100)*50 (100) мм, довжиною не менше 1000 мм або інший виріб приблизно з аналогічними параметрами. ВЗ має надійно закріплюватися у ґрунті. Від ВЗ має бути виконано не менше трьох промірів до об'єктів місцевості, розташованих на відстані, що забезпечує їх безпеку при очищенні та плануванні смуги кріплення державного кордону (Не менше 7-10 м від ВЗ). Кут між орієнтирами на відкритій місцевості може становити 30-150 °, а на закритій або зі складним рельєфом - 20- 160 °. Усі об'єкти місцевості, до яких виконані проміри від ВЗ, повинні бути замарковані та не підлягають знищенню до моменту приймання прикордонного знаку демаркаційною комісією. Відстань від ВЗ до орієнтирів вимірюється з точністю до 0,01 м при їх видалення до 25 м, з точністю до 0,1 м – на відстані від 25 м до 100 м та з точністю до 1 м – понад 100 м. Кожному ВЗ присвоюється номер відповідно до проекту розміщення. Номери ВЗ наносяться фарбою на грані бруса, звернені у бік суміжних держав. На кожне місце встановлення прикордонного знаку у двох примірниках складається Акт або Схема (абрис) розташування тимчасового знаку. Акт може викреслюватись від руки або з використанням комп'ютерні технології. Останній варіант кращий, оскільки полегшує подальшу роботу з Актами особливо на етапі їх затвердження. В Акті графічно відображаються проходження державного кордону та назви держав; місце встановлення тимчасового знаку, не менше трьох чітко спостерігаються і надійно закріплених біля орієнтирів (за межами смуги кріплення державного кордону) із зазначенням відстаней від центру місця встановлення ВЗ до орієнтира; напрямок сторін горизонту (південь – північ). В Акті також описується місце встановлення ВЗ. У описовій частині вказується: номер листа делімітаційної карти; номери найближчих

делімітаційних точок; тип прикордонного знака; опис місця встановлення з урахуванням його прив'язки до елементів місцевості, зазначеним у делімітаційних документах; тип ґрунту. Приклад заповнення описової частини акта: Номер листа делімітаційної карти: 7. Номери делімітаційних точок: 6-7. Тип прикордонного знака – основний. Опис місця встановлення – на узліссі в 30 м на південь від перехрестя лісових доріг, за 11 м на південний схід від ялинки з затесом, за 10,5 м на південь від берези з затесом, за 12,4 м на південний захід від сосни з затесом. Тип ґрунту – піщаний. Акт підписується керівниками частин спільної робочої групи та затверджується демаркаційною комісією.

3.4 Вихідна документація що стосується демаркації державних кордонів

Підготовка документів демаркації, як правило, відбувається у два етапи: перший – підготовка проектів підсумкових документів демаркації на узгодженю між державами мовою та їх перевірка під час приймання демаркованого кордону; другий – виготовлення підсумкових документів демаркації на державних мовах, їх звіряння, зшивання та опечатування. Підготовка проектів підсумкових документів щодо демаркації державної кордону включає геодезичні, картографічні, поліграфічні та інші види робіт, а також заходи щодо їх приймання демаркаційною комісією.

Як правило, за результатами демаркації державного кордону розробляються: - Демаркаційна карта; – протоколи прикордонних знаків; – каталог координат прикордонних знаків; - Опис державного кордону; - Заключний протокол демаркації державного кордону (Прикінцевий протокол демаркаційної комісії). За рішенням демаркаційної комісії (залежно від умов проходження кордону, сформованих традицій та ін.) можуть бути розроблені та інші документи [36].

За підсумками демаркації кордону доцільно також підготувати документи, які не є підсумковими документами демаркації, проте матимуть практичне значення в ході змісту державної Межі. До таких документів слід зарахувати: -

Звіт демаркаційної комісії; – технічний звіт про виконані топографо-геодезичні та картографічні роботи; – документи, що обґрунтовують внесення змін до положення національного кордону біля проти її становищем, визначеним у результаті делімітації (якщо були такі зміни).

Демаркаційну карту доцільно створювати на основі матеріалів спеціально виконаної аерофотозйомки, яка здійснюється вздовж державного кордону прямолінійними маршрутами з необхідними поздовжніми та поперечними перекриттями, що дозволяють проводити стереоскопічні вимірювання з роздільною здатністю не менше 0,3 м. додаткові матеріали для створення карти також можуть використовуватися. Найкращі нові картографічні та інші матеріали. Безумовно, краще цифрова аерофотозйомка з одночасним лазерним скануванням. Спільне використання цифрової аерофотокамери та повітряного лазерного сканера (LIDAR) для аерозйомки поверхні землі є найбільш ефективним способом отримання високоточних просторових даних та дозволяє зменшити терміни виконання робіт.

Вимоги до виконання аерофотознімальних робіт не відрізняються від стандартних вимог, які пред'являються при створенні звичайних топографічних карт. Наприклад, для аерофотозйомки з використанням фотоплівки висуваються такі вимоги:

- відсутність снігового покриву під час зйомки сухопутних ділянок місцевості;
- відсутність листя, висота трав'янистого покриву та злакових – мінімальна;
- відповідність рівня води на великих річках та озерах меженого періоду;
- рівень води у зоні водосховищ повинен перебувати у нормальному підпірному горизонті.
- відсутність хмарності та висота сонця над горизонтом не менше 20°;
- напрямки маршрутів аерофотозйомки повинні збігатися з лінією кордону біля;
- аерофотозйомка повинна забезпечити зйомку місцевості для створення

карти демаркації кордону в коридорі 2 км (по 1 км в обидва боки від лінії Межі);

- відхилення осей маршрутів від заданого положення не повинні перевищувати на знімках 1 см; - межі фотограмметричної обробки повинні потрапляти до робочої площі знімка (не ближче ніж на 2,5 см від краю);

- непрямолінійність аерофотознімальних маршрутів, що визначається як відношення стрілки прогину до довжини маршруту має бути не більше 3%;

- поздовжнє перекриття знімків має бути 80%, поперечне – 40%;

- при одномаршрутному аерофотозйомці маршрути на стиках повинні перекриватися не менше ніж на 2 базиси фотографування;

- непаралельність базису фотографування стороні знімка не повинна перевищувати 5 °;

- величина лінійного зсуву зображення на аерофотознімках не повинна перевищувати 0,05 мм;

- поздовжні та взаємні поперечні кути нахилу аерофотознімків не повинні перевищувати 3° (число аерофотознімків з кутом нахилу 3° допускається не більше 10% від загальної кількості) та ін.

Технічні умови виготовлення альбому демаркаційної карти включають:

– масштаб створюваної карти, зміст та основні вимоги до створення карти;

– геодезичну основу, проекцію, систему координат та висот, перетин рельєфу;

- Вихідний матеріал і технологічну схему створення карти;

– ширину смуги місцевості, що відображається на карті (в обидва боки від лінії кордону);

– правила передачі та оформлення географічних найменувань; - Перелік умовних знаків;

– шрифти та шкалу кольорів фарб, які застосовуються для створення карти;

– координати кутів рамок аркушів карти;

– вимоги до зарамного оформлення аркушів карти;

- Зразки титульного листа;

- схеми розміщення аркушів карти;
- формат обміну листами карти у цифровому вигляді та ін.

Протоколи прикордонних знаків створюються попри всі встановлені прикордонні знаки, незалежно від їхнього типу.

Кожен протокол містить:

- заголовок із зазначенням номера прикордонного знака;
- текстовий опис прикордонного знака: тип, кількість елементів та матеріал, з якого вони виготовлені. Наприклад: Основний прикордонний знак складається із трьох елементів: залізобетонного центрального стовпчика, залізобетонного прикордонного стовпа України та залізобетонного прикордонного стовпа Молдови. Річковий прикордонний знак складається із трьох елементів: залізобетонного прикордонного стовпа та склопластикового прикордонного стовпа. Проміжний прикордонний знак складається з одного залізобетонного прикордонного стовпа;

- фрагмент демаркаційної карти, що показує місце розташування прикордонний знак. Фрагмент демаркаційної карти є "вирізку" з демаркаційної карти. Важливим є, щоб у центрі фрагмента, залежно від типу прикордонного знака, був центровим стовпчик, демарковані точки або озерний прикордонний знак.

У перехідних прикордонних знаках із сухопутної ділянки на водну ділянку і назад центром вважається середина між центровим стовпчиком та створним прикордонним стовпом, а в перехідних прикордонних знаках з одного водного об'єкта в інший – середина між демаркаційними точками. на кожному фрагменті карти мають бути розміщені назви держав. У правому нижньому куті фрагмента карти вказується масштаб карти;

- схему розташування елементів прикордонного знака. Елементи прикордонного знака, що показуються на схемі, викреслюються у довільному масштабі зі збереженням взаємного розташування щодо один одного суміжних прикордонних знаків та елементів місцевості, що показуються на схемі

- таблицю координат та висот елементів прикордонних знаків. В таблиці

зазначаються: - елементи прикордонних знаків, координати яких були отримані в ході демаркації; - геодезичні (В і L) і плоскі прямокутні (x і y) координати застосовуваних системах координат;

- висота над рівнем моря в системі висот, визначеної демаркаційною комісією.

Геодезичні координати вказуються до десятитисячної частки секунди, а плоскі прямокутні координати та висоти – до сантиметрів;

– текстову частину про кількість екземплярів Протоколу із зазначенням мов, якими вони складені;

– текстову частину про місце та дату підписання Протоколу;

– назва делегацій та комісії;

– прізвища та ініціали осіб, які підписали Протокол;

– місце для підпису. Іноді наводяться фотографії прикордонного знаку

Підготовка **Каталогу координат** прикордонних знаків є завершальним етапом геодезичних робіт, і його зміст багато в чому залежить від рішень демаркаційної комісії, які визначали вимоги до геодезичних робіт.

Список координат і висот прикордонних знаків є таблицею, в якій зазначаються:

- Номери прикордонних знаків;

- Елементи ПЗ, координати яких були отримані в ході демаркації;

– геодезичні (В та L) та плоскі прямокутні (x та y) координати;

- висота над рівнем моря. Геодезичні координати вказуються до десятитисячної частки секунди, а плоскі прямокутні координати та висоти

– до сантиметрів.

Для прикордонних знаків, координати яких не визначалися у таблиці, наводиться номер, координати та висоти не даються, замість них ставляться прочерки. У таблицю координат і висот вносяться значення, які затверджено демаркаційною комісією. Особлива увага приділяється тому, що координати та висоти в Каталозі та в протоколах прикордонних знаків не повинні мати розбіжності. Список координат геодезичних пунктів є таблицею, в якій

зазначаються: - Номер за списком; - Назва або номер геодезичного пункту; - Клас (розряд) геодезичного пункту; – геодезичні (В та L) та плоскі прямокутні (x та y) координати; - висота над рівнем моря. У каталозі назви пунктів державних геодезичних мереж можуть наводитися мовою держави, на території якої він знаходиться, або мовами обох суміжних держав.

Висновки щодо розділу 3

1. Демаркація державного кордону – це позначення проходження державного кордону прикордонними знаками
2. Визначення моделі позначення проходження кордону є одним із перших етапів проведення демаркації
3. До типів прикордонних знаків відносяться такі види : основний, річковий, перехідний, озерний, проміжний.
4. Демаркаційна карта, протоколи прикордонних знаків їх каталог координат, опис проходження державного кордону та заключний протокол демаркації державного кордону являють собою основні документи проведення демаркації
5. Винесення лінії державного кордону з делімітаційною карти на місцевість - найбільш відповідальний етап демаркації державного кордону
6. Місця встановлення прикордонних знаків закріплюються тимчасовими знаками
7. До вихідних документів, що затверджують демаркацію кордону відносять: демаркаційну карту, протоколи прикордонних знаків, каталог координат, опис державного кордону

Висновки

В результаті дослідження кваліфікаційної роботи було встановлено що:

1. Делімітація та демаркація — це необхідні роботи для затвердження лінії державного кордону. Якщо делімітація виступає попередньо договірним процесом а згодом нанесенням лінії відмежування на топокартах великого масштабу, то демаркація розуміється як розміщення прикордонних знаків на місцевості згідно міжнародних стандартів.

2. Історичний аспект формування державного кордону з часів незалежності можна охарактеризувати як відносно спокійний процес для західної частини кордону та більш ускладнений щодо спільних меж із колишніми республіками, де такі роботи не проводились, а саме із Молдовою (кінцева точка при впадінні р. Прут в р. Дунай), Румунією (о. Зміїний) та російською федерацією.

3. Нормативно-правове забезпечення проведення делімітації та демаркації регламентується наступними правовстановлюючими документами: закон України «Про державний кордон», «Про виключну (морську) економічну зону України», Митний кодекс, міжнародні договори.

4. Виділено наступні етапи проведення делімітації : підготовчий етап, створення спільної комісії, організація договорів, узгодження проходження лінії кордону, оптимізація кордону.

5. Виділено наступні етапи проведення демаркації: організація демаркації кордонів, вибір моделі позначення державного кордону, винесення лінії державного кордону на місцевість, організація по встановленню прикордонних знаків.

6. Визначено основні картографічні матеріали та підтвержуючі документи, що вводять в силу державні кордони на міжнародному рівні, а саме : Делімітаційна картаЮ демаркаційна карта, Опис державного кордону, Договір про державний кордон, Протоколи демаркаційних знаків, Каталог координат демаркаційних знаків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір між Україною і Республікою Польщею про добросусідство, дружні відносини і співробітництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_172#Text

2. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_208#Text

3. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_150#Text

4. Договір між Україною та Словацькою Республікою про спільний Державний кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_002#Text

5. Договір між Україною і Словацькою Республікою про режим українсько-словацького Державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_001#Text

6. Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною і Угорською Республікою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_004#Text

7. Угода між Урядом України і Урядом Угорської Республіки про передачу і прийом осіб через спільний державний кордон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_317#Text

8. Договір між Україною і Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_636#Text

9. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_022#Text

10. Угода між Урядом України і Урядом Румунії про спрощений порядок перетинання спільного державного кордону громадянами, які проживають у прикордонних районах і повітах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_051#Text

11. Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158/92#Text>

12. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про співробітництво з прикордонних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_113#Text

13. Договір про добросусідство, дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_161#Text

14. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Беларусь про співробітництво з прикордонних і митних питань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_074#Text

15. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_692#Text

16. Меморандум про співробітництво в охороні державних кордонів України, Республіки Білорусь, Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_001#Text

17. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон (укр/рос) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text

18. Договір між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text
19. Закон України Про державний кордон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>
20. Трюхан М. О. Геоінформаційні аспекти делімітації державного кордону України // Вісник геодезії та картографії. – 2000. – № 3. – С. 32–36
21. Бондар А. Л. Картографо-геодезичне забезпечення договірно-правового оформлення державного кордону України / А. Л. Бондар, А. Л. Буряк, А. М. Дьогтяр, В. В. Кулініч, Б. Д. Трегубов, М. О. Трюхан // Вісник геодезії та картографії. - 2001. - № 3. - С. 60-64.
22. Стафійчук В. І. Теоретичні підходи до вивчення державних кордонів у політичній географії, ст. 9
23. Стецюк М. П. Методологічні підходи щодо землевпорядних та топографо-геодезичних робіт із встановлення і облаштування державного кордону України / М. П. Стецюк, М. О. Трюхан // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2015. - № 1. - С. 35-43.
24. Закон України "Про виключну (морську) економічну зону України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>
25. Закон України "Про оборону України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
26. Закон України "Про Державну прикордонну службу України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
27. Закон України "Про прикордонний контроль" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17#Text>
28. Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

29. Закон України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

30. Закон України "Про національну безпеку України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

31. Романуха М. О. Делімітація сучасного кордону України Наука. Релігія. Суспільство, науково-теоретичний журнал №4`2009 7 с.

32. Чернадчук О. В. Державні кордони як атрибут держави Сумський державний університет, 2011 3с.

33. Мельников О. Г. До питання договірно-правового оформлення державного кордону України // Університетські наукові записки. - 2008, №2, с. 27-33.

34. Сосса Р. Делімітація та демаркація державного кордону України: Картографо-геодезичні аспекти // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. Випуск 12. — С. 107–130

35. Дмитрук В. Делімітація та демаркація державного кордону України : проблеми та пріоритети // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. Випуск 8. — С. 109–116

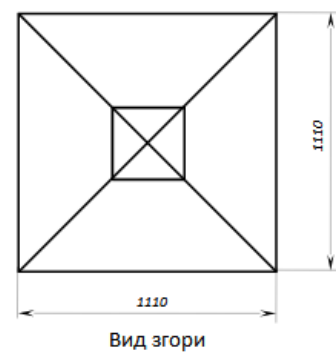
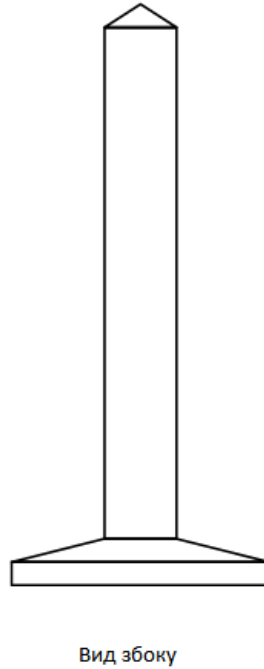
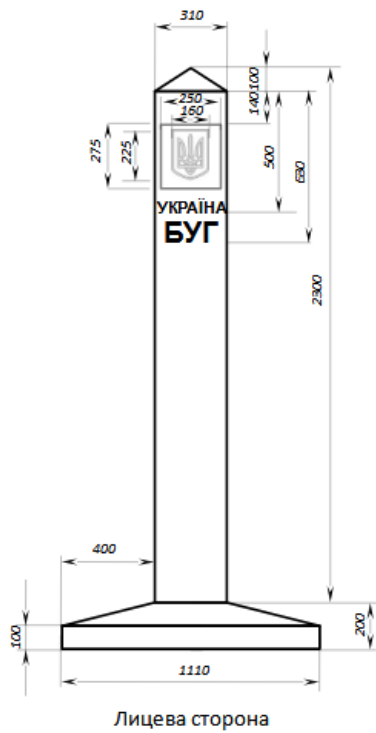
36. Делімітація та демаркація державних кордонів: Актуальні питання та способи їх рішення - Секретаріат ОБСЄ Департамент з транснаціональних погроз Відділ з питань прикордонної безпеки та управління кордонами 154 с.

Додатки

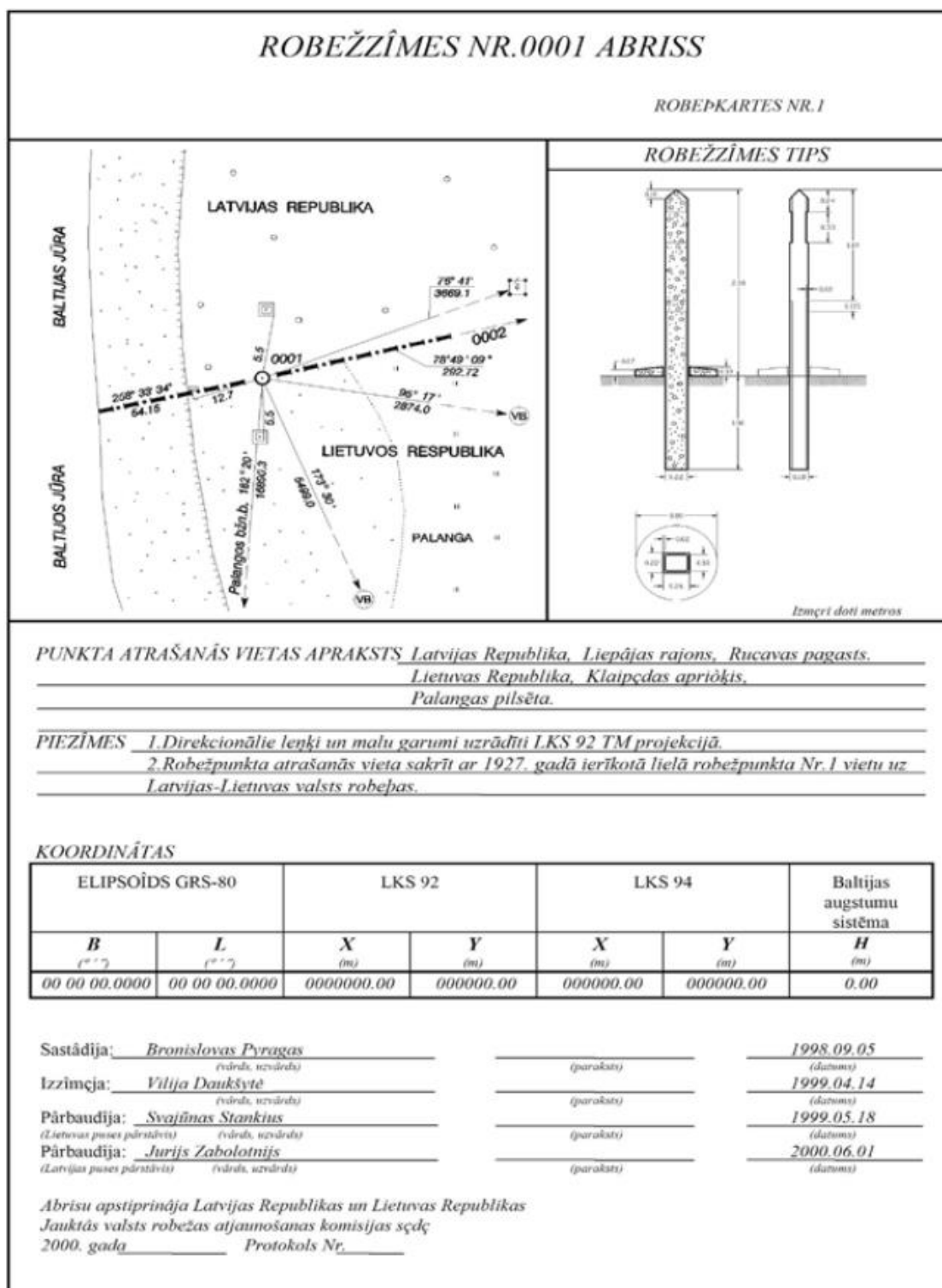
Додаток А Стик державних кордонів республік Литви, Латвії та білорусі

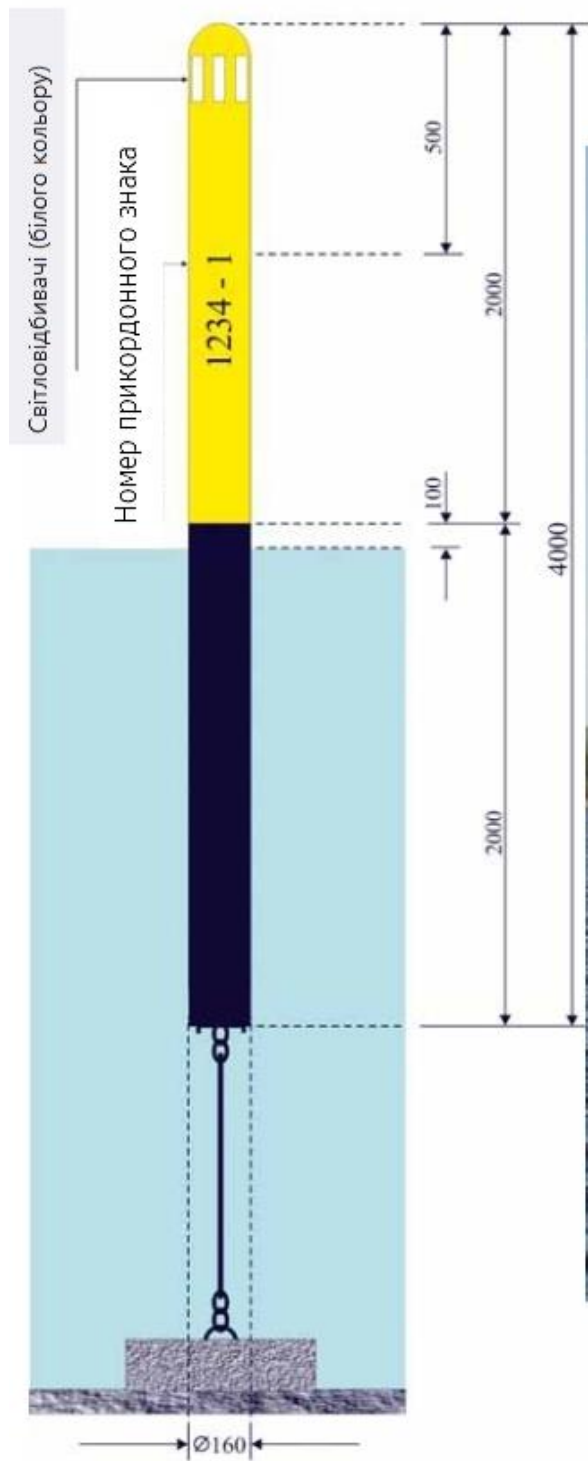
Український прикордонний стовп
у прикордонному знаку "БУГ"

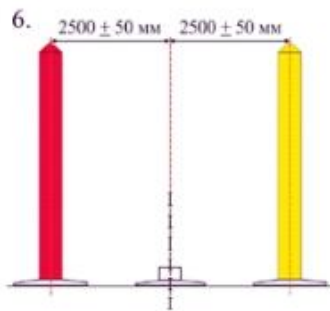
Додаток Г Приклад протоколу прикордонного знаку

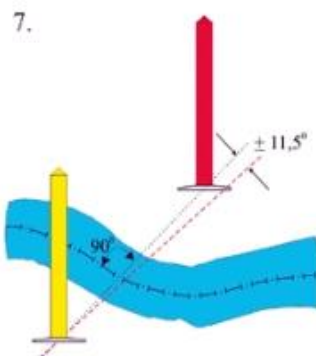
Додаток Г Приклад озерного прикордонного знаку

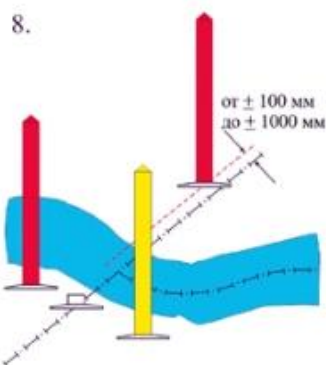
Додаток Д Допустимі відхилення встановлення прикордонних знаків

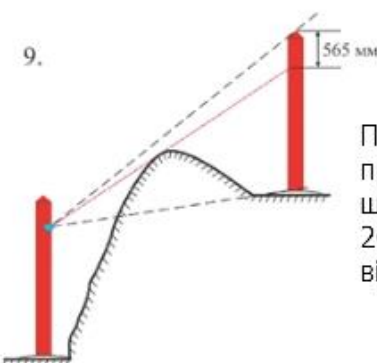
Відстань між вертикальною геометричною віссю центруючого стовпчика і вертикальною геометричною віссю прикордонного стовпа 2500 мм, допуск ± 50 мм.

Відхилення прямої, що з'єднує центри стовбів рчкового прикордонного знака, від вісі цього прикордонного знака (перпендиюляра до лінії державного кордону, опущеного в демарковану точку і зцентра одного із стовбів) - 0° , допуск $\pm 11,5^\circ$

Відхилення вісі ствірного прикордонного знака у складі прикордонного знака від вісі умовного продовження кордону 0 мм, допуск при ширині водної перешкоди:
< 15 м ± 100 мм,
15 - 50 м ± 500 мм,
> 50 м ± 1000 мм.

Пряма видимість між сусідніми прикордонними знаками (на суші) з висоти штативу приладу спостереження (1600 мм) 2000 мм, допуск не менше ніж 565 мм вниз від верхньої точки прикордонного стовпа.

Додаток Е Допустимі відхилення встановлення прикордонних знаків

Висота центруючого стовпчика над земною поверхнею при її природному або штучному стані в місці його встановлення 300 мм, допуск +/- 30 мм.

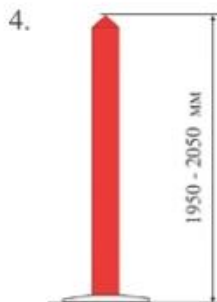

Відхилення вісі центруючого стовпчика, приведеної до горизонту через середину його бічних граней, від лінії кордону на прямих ділянках 0°, а в кутах повороту 90° від бісектриси, допуск +/- 11,5°.

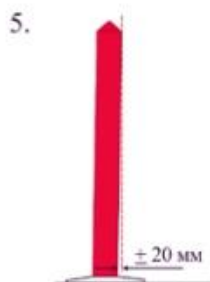
Вісь центруючого стовпчика (бічна)

Відхилення місця встановлення прикордонних знаків від бісектриси кута повороту лінії кордону 0°, допуск +/- 11,5°

Висота прикордонного стовпчика над земною поверхнею (в природньому або штучному стані) в місці його встановлення 2000 мм, допуск +/- 50 мм

Відхилення вертикальної геометричної осі прикордонного стовпчика від прямого кута до земної поверхні в місці його встановлення 0 мм, допуск +/- 20 мм.